

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

TÉMA SYNOVSTVÍ

THEME OF SONHOOD

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Josef Peterka, CSc.

Autor DP: Adam Raška
K Hájku 712, Zeleneč
obor AJ/ČJ
prezenční studium

Rok dokončení DP: 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze DP je identická s její tištěnou podobou.

V Praze, 1. 5. 2013

Adam Raška

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce, doktoru Peterkovi, za obohacující diskuse, fundované rady a za důvěru.

Děkuji své rodině za podporu nejen při psaní diplomové práce.

Děkuji Pětě za to, že to se mnou vydržela.

Děkuji svému tatínkovi za to, jaký je.

Obsah

Úvod.....	6
Dva sirotci v rozhádané harmonii Jan Balabán: Zeptej se táty a Emil Hakl: Pravidla směšného chování	7
Šťasten v okamžiku? Jack Kerouac: Na cestě.....	22
Ve jménu otce, syna a Stalina svatého Valentin Katajev: Syn pluku.....	29
S jedlovou větvičkou proti všem Fráňa Šrámek: Stříbrný vítr.....	45
Dopis, který nepotěší Franz Kafka: Dopis otci.....	51
Božská dvojice na cestě peklem Cormac McCarthy: Cesta.....	59
Doslov.....	69
Seznam použité literatury.....	72
Resumé diplomové práce.....	74
English Resume of the Diploma Thesis.....	75

Klíčová slova.....76

Příloha č. 1 – Evidenční list.....77

Úvod

Diplomová práce navazuje na mou ročníkovou práci, komparační esej, která srovnávala dva čerstvé české tituly, Pravidla směšného chování Emila Hakla a Zeptej se táty Jana Balabána. Zabývala se literárně teoretickými aspekty obou děl a důležitým poznatkem byla podobnost motivu vyrovnání se s prázdnotou po otci. Tento motiv se zdál být tak důležitým a aktuálním, že jsem se po poradě s vedoucím práce rozhodl jej rozpracovat a zanalyzovat i v práci diplomové. Její název byl stanoven na „Téma synovství“. Synovství je slovo typicky se pojící s adjektivem Boží a má své místo v katechezi. Jeho význam ovšem není omezen pouze na rovinu spirituální.

Synovstvím se v této práci rozumí úděl syna ve vztahu otec – syn. Synovství je protikladem, či lépe řečeno druhou stranou otcovství. Diplomová práce záměrně ignoruje vztah mateřství i vztah dcery k otci. Zůstává limitována na patriarchální linii. Snaží se pochopit specifičnost vztahu otce a syna a vystihnout odlišné pojetí tohoto motivu u různých spisovatelů. Diverzita literárních zdrojů jde napříč zeměmi i napříč dvěma stoletími.

Není cílem této práce definovat synovství či vyvodit obecně platné zákonitosti vážící se k tomuto tématu. Snažil jsem se o intimní vhled, o osobní, subjektivní uchopení tématu a jeho analýzu.

Esejistická rovina je smíšena s rovinou prozaickou. Próza s autobiografickými prvky popisuje příběh autora eseje. I jejím hlavním motivem je téma synovství. Obě roviny se prolínají a navzájem se doplňují. Výsledným útvarem je tak syntéza prózy a eseje, kde obě části nabízejí vlastní specifický pohled na synovství a ve výsledku působí jako celek.

Dva sirotci v rozhádané harmonii

Jan Balabán: Zeptej se táty

Emil Hakl: Pravidla směšného chování

Ahoj, tati, tak mám zadanou diplomku.

Hezky, a povedlo se ti to téma, který jsi chtěl?

Ne tak uplně. Doktorovi se líbila ta ročníkovka, co jsem dělal, tak mě tak lehce usměrnil tímhle směrem. Ty myšlenky, který jsem mu popisoval, se mu zdály ještě nezralý, tak mi poradil, ať rozvedu téma synovství, který jsem nařuknul právě v tý ročníkovce. Nejdřív jsem byl trochu naštvanej, ale čím dál tím víc se mi ten nápad začíná líbit.

Synovství? Takhle se to bude jmenovat?

Téma synovství. Trochu jsme vymysleli nový slovo, no. Měla by to bejt komparační esej, ale nechci se vzdát toho prozaickýho prvku. Musim vymyslet nějakýho křížence.

Hlavně doufám, že si tam se mnou nevyřídíš účty. Že nepopíšeš všechny traumata, který jsem ti špatnou výchovou způsobil.

Jasně. To byla první věc, co mě napadla. Jak jsem dostával vařečkou, jak jsem musel prodat sbírku basketbalistů –

Ty basketbalisti mě mrzej víc než tebe, vždyť to víš. A vařečkou jsi nikdy nedostal!

Počkej to jsem teda dostal! A asi to bylo účinný, protože si přesně pamatuju, jak se schovávám za dveře, bráním se rukama, a jak mě hrozně bolely prsty, přes který dostávám. Jen už vubec nevím, za co jsem dostal. Takže to vlastně moc výchovný nebylo, ha ha.

No, takže na nás pak eště přijdou policajti. Bezva.

Ha ha, neboj, to tam určitě nenapišu. Naopak se bojím, že náš vztah je nudně harmonickej. Dnešní doba žádá nějaký skandál. Nebo aspoň rozháranost.

No, tak to asi nemusíš pro inspiraci chodit o moc dál.

Jan Balabán: *Zeptej se táty* a Emil Hakl: *Pravidla směšného chování*. Oba tituly jako by se k sobě blížily jistou osudovostí okolností svého vzniku. Autoři, kteří byli vrstevníky (Balabán byl ročník 1961, Hakl se narodil v roce 1958), byli k napsání obou děl vyprovokováni nepříjemnou životní zkušeností – smrtí otce. To je zásadní, nosné téma v obou titulech. Zmíněná fatálnost je navíc umocněna smrtí jednoho z autorů samotných, Jana Balabána, a to na den přesně šest let od skonu svého otce. A konečně i fakt, že *Zeptej se táty* vyšlo posthumně, jen podtrhuje určitou ponurou auru, která titul obestírá. Z hlediska dosavadní profilace autorů ovšem nelze předpokládat, že by oba dva dovedli totožné téma k totožnému výsledku. Je sice pravda, že dalším společným prvkem obou titulů je volba postav, které jsou již z předchozí tvorby autorů známy či s nimi velice nápadně splývají (tato diachronnost postav je u obou autorů typická), ovšem celkové literární pojetí by se mělo lišit poměrně zásadně, vyjdeme-li ze základních charakteristik, které oba spisovatele dosud definovaly. Emil Hakl je popisován jako pražský autor existenciálně-floutkovského typu, pro kterého není problém míchat v rozhovorech vysoké s nízkým, úvahy o samotě s velebením žižkovských či letenských pajzlů, a který nikdy neopomene zdůraznit, že vše, o čem píše, se skutečně stalo (samozřejmě lze s postmodernisty pochybovat o jakémkoli vztahu toho, co autor o díle říká, a díla samotného). Autenticita, nebo přinejmenším autentický, prožitý základ je inspiračním zdrojem i pro Jana Balabána. Zatímco Hakla definuje Praha, u Balabána je nejčastějším přívlastkem u slova autor adjektivum ostravský (což on sám kvitoval s nevděkem), případně spirituální, duchovní. Evangelická víra byla jeho silným formantem. Namísto prachu z Jiřáku tak intelektuál Balabán oklepává z ramen uhelné spaliny a místo hospod jej častěji potkáme v kostele na evangelické mši. Ovšem stísněnost, samotu, pomíjivost a nejisté hledačství mají v krvi oba.

Oba autoři byli navíc úspěšní na poli akademických cen, oba tituly byly

oceněny odbornými porotami: *Zeptej se táty* získal cenu Kniha roku Magnesia Litera 2011, Haklova *Pravidla směšného chování* byla nominována v kategorii Litera za prózu téhož roku. Opačné pořadí zvolili porotci z ankety Cena Josefa Škvoreckého, kterou Haklův titul vyhrál v roce 2010, zatímco Balabán skončil v ročníku 2011 pouze mezi nominovanými.

Haklova *Pravidla směšného chování* i *Zeptej se táty* Jana Balabána tak tvoří nevlastní dvojčata, polosirotky v rozhádané harmonii, kteří se krátce potloukají českou literární krajinou, sem tam seberou nějaké to ocenění, ovšem každý z nich se drží své vlastní cesty a své party čtenářů. Oba tituly však zpracovávají téma synovství po svém.

Téma synovství se projevuje u obou autorů i v rovině prolínání děje s intertextovými odkazy. Jednou z Haklových intertextových citací, je pasáž z lidové loutkové hry *Don Šajn*. Jde o kratičkový rozhovor Dona Šajna a kašpárka, který ilustruje možné problémy v komunikaci.

„Don Šajn: Jdu-li tady dobře?

Kašpar: Možná... Prozatím ti to nemohu říci.

Don Šajn: Jak to?

Kašpar: To bys musil jít, abych věděl, jak jdeš. Poněvadž však stojíš, mohu ti říci jenom, že dobře stojíš.

Don Šajn: Ha, skrčku brabantská, zdá se, že si ze mne chceš vystřelovat!”
(HAKL, 2010, s. 82)

U jednoduché otázky na cestu demonstruje kašpárek, jak jsou důležité pragmatické aspekty komunikace: na otázku „Jdu-li tady dobře?“ neodpovídá ohledně dobrého či špatného nasměrování tazatele, ale chytne se slova „jdu“ a odvětlí, že tazatel stojí, nelze tedy říci, zda jde dobře. Tento úryvek se zdá naprosto cizím elementem v jinak celkem uspořádané stavbě románu. Žádná jiná kapitola není uvedena citátem, citátem jsou uvedeny jen první a třetí část *Pravidel*. Možná tak jde o snahu o určitou vyrovnanost – každá ze tří částí má ve výsledku svůj citát, jen tento je posunutý „dovnitř“ (ostatní dvě části jsou

citátem započaty). Je to nejspíše z důvodu posílení symboliky, citace je takto více ilustrativní. Problematika komunikace mezi kašparem a Donem Šajnem a zároveň její směšnost má totiž blízko i k typu komunikace vypravěče a jeho otce. Z dialogů se zdá, že oba dva mají problém popovídat si o něčem skutečně podstatném. Často sklouznou ke slovíčkaření, k malicherným půtkám, podstata zůstává mimo verbalizovaný záběr. Vypravěč se v textu kapitoly dokonce označuje jako kašpar a identifikace s jednou ze dvou postav alegorického dialogu je tak podtržena (není důležité, zda otec má být Don Šajn, skutečně jde o ilustraci kvality komunikace mezi dvěma individuály).

No a co ty nohy teda, tati? Pořád tě to tolik bolí? Dojdeš si sám nakoupit, nebo třeba na hřbitov?

No jistě že si dojdu sám nakoupit, copak by mi nakoupil někdo jiný?

Myslel jsem, že třeba pani Sondejová by ti ráda pomohla.

Jó, pani Sondejová! To tak! Ta má sama málo problémů se sebou! A ještě mi bude chodit nakupovat, to zrovna! To si tam radši skočím sám.

A na hřbitov se občas dostaneš? Za maminkou?

No tak ono by se na hřbitov i chtělo, ale je to celkem daleko, taky ty nohy hodně bolí, tak to šetřím. Hele, podívej, vidíš? Čoveče, ten bezdomovec má takový zahnutý drát a vyndává jím vratné lahve z kontejneru.

Dobře, tati, a nechceš tam teda s náma sjet? Autem?

Ale tak ono snad není ani nutné tam jezdit, navíc je všude sníh. Tady ti ve středu napadlo tolik sněhu, že se zasekly i tramvaje, nejezdily od Výškovic až po Zábřeh. Tam teď postavili nový Kaufland.

Jo? No my tam s Adamem pojedem odpoledne. Na ten hřbitov. Tak chceš jet s náma?

Do toho sněhu? Abych tam někde uklouznul a lezl po zemi a čekal, až mě někdo zvedne a kdesi cosí? Zeptej se paní Vavrečkové vedle, ta má teď zlomený kotník, uklouzla na ledě. Co budeš zítra snídat? Kolik mám vyndat

rohlíků z mrazáku?

Tak třeba dva rohlíky. Tak my tam dáme kytičku i za tebe. Brzo to bude rok, co maminka umřela, vid'?

Ano. Tak já vyndám čtyři, Adam asi nesní víc než dva.

Viděl jsem, jak máš její fotku se svíčkou na skříňce. Vzpomínáš často?

Tak ono by se rádo vzpomínalo, ale copak je čas? Není na nic čas. Mazání nohy, převazy, nákup, do nemocnice na kontrolu, telefonování s tetou Janou, večer jsou pak zprávy a vydechnout se dá až večer, kdy hraju karty na počítači. To si otevřu vínko a je chvíle klidu. Kdy zítra pojedete?

Asi nějak po obědě. A teta Jana sem zas někdy přijede?

Možná. Podívej, Pavliku, jak se mi to tady odchlípuje, vidíš? Ono prostě nejde ten obvaz zamotat nějak dobře, tak používám tyhle staré igelitové pytlíky.

No fuj, tati, to je fakt odporný, ty pytlíky. Ukaž, já je vyhodim a koupíme ti nový.

Neexistuje! Já už jsem takhle zvyklý, nechci nové.

Tak ti je aspoň přeperu, ukaž.

Nechci, na co přeprat?

Aby byly čistší, tyhle už jsou od mastičky úplně odporný.

No ty naděláš! Vždyť si je stejně hned zase zamastím.

Tak ukaž. Tati, a na co tady na umyvadle máš tu mističku se šterkem hned vedle kartáčků?

To mi tam nech, prosimtě! Ty bys zase hned všechno vyhazoval!

No a na co to je?

To když se přijde z venku, tak mám v botách, rozumíš, v tom vzorku podrážky, pokaždé spoustu kamínků. Tak si je tady vždycky vyšťourám.

A proč si je tu pak necháváš v tom kalíšku?

A to mám pokaždé běžet do koše? No jéje, ty si to taky představuješ, člověče. Podle tebe by se tu mělo pořád běhat, vid'? Asi by se měla zahodit i tahle

taštička, vid'?

Vidiš, to jsem se tě taky chtěl zeptat, proč s sebou pořád taháš tu igelitku?

Ona je nějak přivázaná k tý francouzský holi, vid'? Co v ní je?

Tam jsou nejnnutnější věci, aby se nemuselo pořád pro ně někam běhat, aby byly při ruce. Brýle, kapesník, telefon, obvaz, pití, prášky. Jablíčko ke svaččině.

Tati, ty s sebou taháš pulitrovku vody? A jak je starý to jabko?

To je ráno nakrájené. A jistě, je tam i voda, aby se nemuselo pořád litat do kuchyně.

A nechceš koupit nějakou ledvinku, nebo něco lepšího než igelitovou tašku?

Vezmem ti něco odpoledne s Adamem, až pojedem.

Neexistuje! Já jsem takhle zvyklý, ty bys pořád něco vyhazoval a něco kupoval. Proč? Vždyť ta taška je ještě dobrá.

Tak dobře, tati. Víš, já vim, že už jsme se o tom bavili, ale neuvažovals o nějakým tom domě s pečovatelskou službou? Ostrava je přece jen od Prahy daleko, nevím, jak sem jezdí často Jiřík, ale i on by to měl blíž, kdybychom našli něco v Čechách.

Jiřík nemá čas, hledá si teď práci. To ti je zajímavé, člověče, jak je teď málo práce. Lidi tady nadávají, to je slyšet třeba v tramvaji a tak. V Praze je to asi podobné. No, mají teď co chtěli.

Tati a co ten domov?

A proč bych se měl stěhovat? Tady už jsem zvyklý, mám tu své obchody, doktory. V pondělí jdu na vyšetření s cukrovkou. Hrozí, že mi předepíšou inzulin. To by se potom muselo píchat. Mazurek zespoda si píchá, prý se to dá vydržet. To asi nevíš, ona od něj odešla žena, už prý bydlí kdesi v Porubě se svým novým přítelem. Ale myslím že i Mazurkovi se ulevilo, pořád se hádali.

Aha, deset hodin. To je čas na svačinku. Chceš taky, Pavliku?

Ne, díky, tati, před chvílí jsem teprve snídal.

Balabánův titul je prodchnut odkazy biblickými, ať už jde jen o náznaky či lehké paralely, nebo o jasně zmíněné citace. Například po vypjaté hádce mezi Hansem a jeho synem vyvstane prvně jmenovanému představa syna coby Absolóna probodnutého Jeroboámovým kopím. Jde o část starozákonního příběhu 2. knihy Samuelovy, která líčí vády mezi syny Davidovými. Absolón byl zabit, a i když se před tím silně protivil Davidovi, svému otci, je ten, vida mrtvolu svého syna, velice nešťastný. Biblické příběhy jsou typické svou schopností nabízet alegorie, nabízet symbolická přirovnání. A tato citace není výjimkou. Hans se vcítil do Davida a i přes svou oprávněnou zlost vůči synovi si najednou uvědomuje, jak ho miluje a že ho nechce ztratit. Převládne u něj opatrovnická část otcovského citu. Dokáže svou situaci vnímat z odstupu. To, že si vzpomene na takovýto příběh, také ilustruje jeho hlubokou víru, či přinejmenším znalost biblických příběhů, která rozhodně převyšuje znalost průměrných lidí. Hans je formován touto vírou, respektuje poselství, které v Bibli nalézá, chápe biblické poselství jako nejvyšší autoritu, která mu i v takto emočně vypjatých chvílích pomůže najít pevnou zemi pod nohama. Důležitost Bible podtrhuje i barvitost, se kterou je výjev líčen.

Hans zmiňuje Bibli i v jiné pasáži, kdy přemýšlí o prázdnotě po otci. Je citováno Janovo evangelium („V něm byl život a život byl světlo lidí.“), aby bylo vzápětí transformováno do podoby opačné, Hansovi nyní bližší: „V něm byla smrt a smrt byla tma lidí.“ (BALABÁN, 2010 s. 98) Tato jednoznačná polarita, typická jak pro Bibli, tak pro mýty, dokonale popisuje i pnutí mezi otcovou existencí a stavem po jeho odchodu. Světlo a tma, život a smrt, plno a prázdno. Kratičká citace umožňuje Balabánovi rozehrát intimní vhléd do myšlenek jedné z postav, detailní znalost Bible ji navíc dále nepřímou charakterizuje, stejně jako schopnost aplikovat poselství na svůj současný stav a přetvořit ono poselství, aby ten stav popisovalo mnohem přesněji. Takto ilustrovaný Hansův stesk po otci je tak jednoznačným dokladem toho,

jak jej vnímá. Jako osobu opatrující, jako jistotu, jako bezpečí. Jako svého osobního bůžka.

Citována je i zprofanovaná věta „Běda tomu, skrze koho pohoršení vychází.” (BALABÁN, 2010, s. 34) z Evangelia svatého Matouše 18, 7. Wolf se jejím vyřčením posunuje do role kazatele, do role člověka s patentem na pravdu, do role toho, kdo má právo vynášet nad ostatními soudy. Je ale člověk poctivý, a tak dodává: „Běda nám,” čímž se lehce degraduje do role spoluviníka. Zajímavá je též souvislost s československým pseudodokumentárním filmem *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení* Přemysla Freimana. Jde o propagandistický film z roku 1950, který reaguje na údajné boží znamení, které je vysvětleno režimem jako cílená provokace kléru. Kněz Josef Toufar, který měl dle tvůrců filmu pohybovat jakýmsi mechanismem tak, že se několikrát pohnul i celý kříž nad oltářem (to je ono boží znamení), na následky nelidského mučení zemřel. Zkrátka jde o jasnou ukázkou souboje, který rezonuje i na stránkách *Táty*. Souboje mezi vírou a totalitou. Jedna věta skvěle dokresluje atmosféru, v níž je vyřčena (členové církve hodnotí čin, kterým se jeden z nich měl bratříčkovat s nepřátelským režimem). Tímto politickým rozměrem se Balabán zásadně liší od Hakla, který zůstává striktně apolitický. Balabán nabízí hned několik neradostných příběhů lidí, se kterými režim zametl, také zmiňuje, jak se režim někdy obrátil vůči svým strůjčům (strach z operace papaláše a čekání na jeho smrt). A zejména jde o zásadní element v hlavní zápletce *Táty*: Zapletl se nějak s režimem? Skutečně manipuloval s pořadníky operací? Kdyby táta žil v jiném režimu, takovéto podezření by nemohlo vzniknout. I to je jeden z důvodů, proč se Balabánovi hrdinové vymezují vůči minulému režimu naprosto negativně.

Další z mnoha biblických odkazů zmiňuje Máří Magdalénu. Ona, respektive její příběh má důležitou roli v rehabilitaci Johany. Bible (a přeneseně tedy víra) i zde zafunguje jako jakýsi arbitr, nebo ještě lépe jako

autorita s právem vstupovat do životů lidí a zásadně je měnit. K lepšímu, alespoň takové je jednoznačné vyznění Balabánova románu. Vždy, když je zmíněna Bible či biblický příběh, má čtenář pocit, že se dotýká jakéhosi archetypu, pravdy, která byla už kdysi dávno nalezena a sepsána a která má teď schopnost vysvobozovat, odpovídat na otázky, pomáhat v rozhodnutích. Autorovi se podařilo předložit spirituální rozměr postav, a to tak, že je těžké jejich přesvědčení zlehčovat či cynicky se vůči němu vymezovat. I díky intertextovým odkazům je jasně stanovená ideová struktura postav, pro něž je víra a život ve víře ještě stále hlavním formantem. Je však patrné, že precizní znalost Bible je pouze základním aspektem celkového přístupu postav k víře – nejde o fundamentalisty, nýbrž o zahloubané, přemýšlivé lidi s rozvinutým smyslem pro morálku a etiku. Intertextové biblické odkazy tuto tezi jen potvrzují, nejde o samoučelná dogmata, naopak, citace fungují jako odrazový můstek do hlubokého bazénu filosofických úvah. Blízkost témat otcovství, víry a totality je také zajímavým fenoménem, který není rozvinut pouze na stránkách *Táty*. Zatím se zdá, že jde o tři obecně nesouvisející oblasti, které se ale navzájem nějak zapletly. Ostatní díla možná napoví, že toto trivium má k sobě blíže, než si nyní někdo myslí.

Chápání světa jako nepřátelského prostoru, jako utrpení, ze kterého je nejlépe uniknout, lze také brát jako jednu z čar, které podtrhují spirituální rozměr *Táty*. Cesty z tohoto utrpení se Balabánovým prizmatem nabízejí v zásadě dvě: víra, upnutí se k myšlence spasení (což ale nevylučuje věčnou nejistotu ohledně života po životě, ohledně místa, na které „odešel“ táta); anebo alternativní stavy vědomí (opilost, čichání lepidla, bláznovství, tvrdé drogy). A obliba těchto alternativních dimenzí je znát také u Hakla, jehož hrdina si chodí pro láhev moldavského koňaku snad každý den.

Hlavní příčinou existencialistických úvah postav je u obou autorů smrt. Smrt otce, na kterou mají šanci se dopředu připravit. Oba otcové umírají v nemocnici, kam se na ně chodí dívat smutní příbuzní. Oba si uvědomují, že

toto je asi konečná, oba jsou stíženi halucinacemi, při kterých je přítomna i další postava. (Halucinující otec je možná první krok k uvědomění si, že věci už nejsou, jak bývaly. Otec vždy představuje autoritu, jistotu, bezpečí, a to i jen podvědomě. A pokud začne mluvit z cesty, přestane se kontrolovat, jde o první krok k uvědomění si, že najednou jsou jeho potomci svým způsobem sami. Že už nad nimi není ta zastřešující autorita, ke které bylo možné se vždy utíkat. A smrt je definitivní potvrzení, že onen náhlý nepříjemný pocit samostatnosti je správný.) Shodné je také vnímání smrti otce coby konce dětství. Myšlenka, že člověk je dítě, dokud má rodiče, je citována v obou titulech. Jde vlastně bazálně o svědectví definitivního dospění. Ztrátou otce se muž latentně dostává z podřízeného postavení do role vůdce.

Ahoj, tati, prej jsi byl v Ostravě.

Byl, dědeček moc pozdravuje. Tebe i Peťulku.

Děkujem, no a jak to s nim vypadá?

Snad dobře, má to tam hezky uklizený, vaří si, no prostě adaptoval se na samotu po babičce úplně normálně, znáš ho, nic ho nerozhází, nic s nim nepohne.

Jo jo, dědečkova drtivě pevná vůle a statečnost. A co ty jeho nohy?

Nevypadá to moc dobře, pořád si stěžuje, jak ho to bolí.

Chtěj jsem se za nim sjet podívat příští víkend, že bychom jeli i s Pěťou.

Chtěla by si i prohlídnout Ostravu.

To určitě jeďte, jen příští víkend tam myslim má bejt na návštěvě teta Jana.

Aha. Tak já to s dědečkem ještě domluvim. Ale od tety je to hezký, že se takhle stará o dědečka. Když žila babička, tak se sestry moc nenavštěvovaly, ne?

No moc ne, to máš pravdu. Ale dědeček je určitě rád, že tam nemusí bejt sám.

Stejně ho obdivuju, jak se přes smrt babičky dokázal přenést tak statečně.

Smrt skutečně zpozorní životy, je to vždy moment, který s sebou nese jak nepříjemný smutek ze ztráty, tak i příležitost pro hlubší zamyšlení nad základními otazníky lidských životů. Se smutkem po zesnulém se vynoří též otazníky, které jsou většinou zadupávány do zapomnění rychlostí a naladěním dnešního světa. Otazníky, které jsou nepříjemné, protože na ně nelze uspokojivě odpovědět. Jaký je vlastně smysl života? Existuje něco po smrti? A lze být bez odpovědí na tyto otazníky skutečně šťastný? Lze být šťastný v okamžiku, aniž by člověk filtroval či vytěsňoval všudypřítomné pocity samoty, marnosti a nenaplnění? To jsou pro Balabána hlavní otázky, které na čtenáře vykouknou z textu. To jsou otázky, které za otcova života nebyly tak palčivé. Ano, lze být snad chvilkově šťastný v oné alternativní dimenzi, kterou mohou otevírat drogy, alkohol, sny, vzpomínky. Ale vždy jen za cenu odstoupení stranou od utrpení, které život představuje. Ale není snad takovou únikovou dimenzí i víra? Víra přece nabízí jasný jednoduchý recept pro všechny, kteří nejsou spokojeni: tento život je jen test, to skutečné a hodnotné začíná až po smrti. Tápavé otazníky jsou razantně umlčeny dogmatickými vykřičníky. Balabán není žádný zaslepený fundamentalista, je si vědom toho, že pro mnoho lidí víra opravdu představuje bezpečný přístav v moři nepřátelského prostředí, ovšem na rozdíl od nich se nepřestává ptát, nepřestává pochybovat, pátrat po pravdě. Víra je pro něj důležitá i kvůli morálnímu rozměru: její principy pomáhají vést „správný“ život bez zla. A pokud takový život povede většina lidí, existuje naděje.

Gnozeologické otazníky se rojí i kolem osob otců, nejen v rovině spirituálních úvah. V *Tátovi* jde o informaci ohledně otcovy lékařské kariéry, v *Pravidlech* zas vypravěč uvažuje nad tím, jaký byl jeho otec člověk. Vidí jeho fotky z mládí, na kterých je veselý, bezstarostný, asi i oblíbený ostatními, což moc neseďí k obrazu starého morouse, kterého zná vypravěč. Zatímco tento kontrast zůstává v intimní oblasti vypravěčových vzpomínek, v *Tátovi* jde o zásadní otázku. Informace, kterou přináší starý a zřejmě

pomatený Wolf (symbolika tohoto jména dokonale ladí s biblickými odkazy a duchovním rozměrem textu /stejně jako jméno Nedoma konotuje neklid, hledání, neusazenost, přechodnost – Balabán si se jmény pohrál/), by mohla pošpinit obraz otce coby hluboce věřícího muže s vysokým morálním kreditem, který reprezentoval tu „správnou“ stranu boje proti totalitě a s režimem by si nikdy nezavdal. A tato otázka není uspokojivě zodpovězena, otazníky zůstávají.

Haklovi je spiritualita cizí. Po smrti otce vypravěč nepřemýšlí o tom, co se stane s jeho duší, zda existuje něco „za“ a podobně. Ne. Spíše se otáčí do minulosti a snaží se analyzovat, zpětně pochopit. Na rozdíl od Balabánových postav totiž nejde o ideální vztah k otci. Zatímco postavy v *Tátovi* svého tátu (a manžela) milují a přemýšlejí, jak naložit s prázdnotou, která po něm zůstala, Hakl se vrací k prázdnotě, která mezi otcem a synem byla už před smrtí. Z dialogů lze vyčíst, že oba už dlouho žijí své vlastní životy a vídají se jen zřídka. Každý už má rád svůj klid a o společnost moc nestojí. Pokud si volají, jde spíše o rozhovory kvůli rozhovorům samotným – téměř nikdy nerozebírají důležitá témata, nejde o dialog, který by oběma stranám něco přinášel, a nelze se ubránit pocitu, že postavy spolu telefonují jen z jakéhosi pocitu, že „by se to mělo“. Kdykoliv se dotknou hlubších témat, například vztahů („Prej ste se pohádali s Ivanou.“), rychle zase skočí zpět do roviny „vařim si rejži s hráškem, co budeš jíst ty?“ Dokonce je někdy znát i animozita („Proč se mnou mluviš, jako bys mě nenáviděl?“; „To ty bys nikdy nedokázal.“). Bezradnost v komunikaci je znát i pasáži, kdy má vypravěč mluvit na otce v bezvědomí. Neví, co má říkat, tak spustí o letadlech, která ho v poslední době zajímají. A vše je korunováno posledním rozhovorem, kdy se otec probere z kómatu a jasně, věcně řekne synovi, ať si najde ženskou a vysype ho do moře (kontrast racionality reprezentované Haklem a Balabánovy spirituality není nikde větší než v tomto bodě). Synova reakce na smrt otce je také zarážející: nejprve spraví dzezvu a poté jde do hospody.

Nejde o citovou plochost nebo cynismus, spíše jde opět o únik, snahu schoulit se do oné bezpečné dimenze, která je u Hakla definována alkoholem, přáteli, ale možná i samotou. Neřeší, jak naložit s prázdnotou po otci (jako Balabán), ale spíše jak se postavit k prázdnotě pocitové. K nedostatku vnitřních citů – jak po smrti, tak před ní. Byli si vlastně blízcí, jen to nedávali najevo? Anebo si skutečně byli lhostejní a drželo je u sebe jen jakési povinné pouto otec-syn? Neschopnost poznání, u Balabána zastoupená nejmarkantněji Wolfovou pomluvou, je u Hakla demonstrována v rovině intimní, vztahové. Jak lze rozumět světu, když nelze porozumět ani sobě?

Ahoj, Adami, jak se máte? Co Péťa?

Máme se krásně, co vy? Prej jsi byl na školení v Ostravě a stavil ses u dědečka.

Jo jo, byl jsem tam, jeden večer, když jsem to dědečkovi volal, že bych se zastavil, tak mi řek, že se to hodí, protože mu aspoň pomůžu vyprat záclony.

On už je takovej, ale určitě byl rád, žes tam byl, ne?

Ano, pomoh jsem mu se záclonama. Ha ha. Ale ne, tak tovíže byl asi rád.

Co dělá ta dědečkova noha? Lepší se to?

O ničem jiným skoro nemluví. Pořád jen ta noha a zdravotní stav. Je skoro nemožný mluvit s nim o čemkoliv jiným. Když jsem se o to pokusil, hned to zavede zpátky na zdravotní stav. Dáme si panáka?

Panáka? Máš chuť? No tak můžem.

Nebo nechceš?

Ale jo, klidně, jen jsem překvapenej, moc často takhle nepijem.

Mám tu domácí slivovici, tak ji zkusíme.

Na zdraví!

Pojď, dáme ještě jednu.

Ty jo tati, ty nějak jedeš. No tak jo.

A do druhý nohy. Musim ti totiž něco říct.

Stalo se něco?

Neboj, všechno je v pohodě. Jde o něco, co mi řekl dědeček. Celý večer byl takovej nějaký nesvuj, přišlo mi, že je nervózní, že se furt k něčemu chystá nebo co. A večer u vína to z něj vypadlo. Najednou mi řekl, Pavlíku, a ještě jsem ti chtěl říct, že s tetou Janou už nejsem ve vztahu příbuzenském. S tetou Janou, sestrou babičky? Povídám já. Proč bys s ní neměl být v příbuzenským vztahu? Ptám se ho. A on mi na to řekl, že už je s ní ve vztahu mileneckém.

Cože?!

Hm.

S tetou Janou? Jako fakt?

Jo.

Ježíš tak to je úlet. A co jako strejček?

Nevím. Ale teta se strejčkem přece žijou už strašně dlouho jen vedle sebe. Ona mu vaří a stará se o něj a on si kutí ty svoje vysílačky. Myslím, že i kdyby o tom věděl, tak je mu to upřímně jedno. Taky už je mu přes osmdesát.

Já to furt nemůžu vydejchat, to je fakt nářez. A kdy se jako dali dohromady?

Asi někdy když tam za nim teta jezdila na návštěvu po smrti babičky.

No to je prdel! Tak ve vztahu mileneckém! To by vysvětlovalo ty tetiny problémy se zádama, se kterejma minule přijela z Ostravy. No vidíš to! Dyť dědeček měl tu prasklou postel! Zapadá to do sebe! Ha ha ha.

Včera mi volala Vlasta, a prej: No nazdar sourozenče. Smála se tomu, že prej ti naši rodiče už taky nemaj rozum.

No jak to bude dál? To se teta přestěhuje od strejčka z Prahy do Ostravy?

To prej ne, budou se dál jen navštěvovat. Teta je prej po strašně dlouhý době v životě šťastná.

Já pořád nevím, jak se na to mám tvářit. Myslíš, že babička by byla ráda, kdyby věděla, že takhle skončej? Její manžel a její sestra? Asi by jim přála štěstí, vid'?

No, to si právě nejsem moc jistej. Babička měla s tetou vždycky trochu

zvláštní vztah, dlouhý roky spolu dokonce ani nemluvily.

To jsem vůbec nevěděl.

Každopáně jsem si musel dát panáka, než jsem ti to řek. Upřímně sám nevím, jak se na to mám koukat. Jsem rád, že jsou spolu šťastný, ale přijde mi to ...

Prostě moc brzo. Dyť je to necelej rok od babiččiný smrti.

Myslíš, že spolu něco třeba... měli i předtim?

To asi ne. Ale pořád nevím, co s tim mám dělat. Mám se tomu smát a bejt rád? Nějak mi to nejde.

Tak si dáme eště do třetí nohy, což?

Přestože oba autoři volí různé prostředky, docházejí k velmi podobné myšlence: není možné objektivní poznání, stejně jako neexistuje objektivní pravda. Například Emil tvrdí, že lež je jen potenciální pravda, která zatím nenastala, Rulpo zase nedokázal malé holčičce lhát, že existuje pravda. Balabán využívá kontrast mnoha různých interpretací, různých názorů na člověka, které jsou protichůdné. Hakl pluralitu uzavírá do hlavy vypravěče, který sám sobě ne úplně rozumí. Snaha porozumět vnější pravdě a snaha porozumět pravdě vnitřní jsou obě umíchány ze stejného těsta. Z těsta čapkovské gnozeologie, které je oběma autory hněteno různě, jsou přidávány různé ingredience a výsledné dortíky jsou odlišné, ale základ, korpus, zůstává stejný. Touha poznat, pochopit, rozumět.

K možnosti objektivního poznání se ale oba autoři stavějí skepticky. Haklův hrdina se v poslední části vydává na cestu, z níž úplně sálá symbolika: jede vysypat otcův popel na břeh moře. Po pár dnech plavení se po říční deltě skutečně připlouvá k moři, vysypává popel do vody a dělá definitivní tečku za otcovým životem. Plní tak poslední přání svého otce – je tedy jasné, že jej miloval. Anebo ne? Udělal to snad z povinnosti splnit poslední přání? Navíc prostředí, kam otce vysypal, není rozhodně nic romantického, jde spíš o jakousi skládku zatopenou špinavým mořem plným chaluh a sajrajtu, místo,

kam by si moc lidí nepřálo být rozptýleno. Na druhou stranu je ale cítit náznak ztotožnění s otcem – pot obou je cítit stejně, oba mají rádi letadla a samotu – možná vypravěči jen vadí, že – ač to sám nechce – je stejný jako jeho otec. Celé čtenářovo váhání je ještě k tomu zacyklo úvodní větou celého románu: „Cesta symbolů je nebezpečná, protože je snadná a svůdná.“ Hrdinova vnitřní nejistota je transponována i na čtenáře. Což je naprosto shodný bod s Balabánem.

Balabánův příběh totiž končí tam, kde začal (je také zacyklen), a to v psím útulku. Emil s Jeny se baví o pravdě a lži a obhlížejí zbytky psince. Když odjíždějí, jejich fena Andy kňučí a je vidět, že jeden ze psů, kteří v útulku zůstali, k ní měl blízko. Běží za jejich autem, zatímco ona jej sleduje přes sklo. Co teď? Zastavit a nabrat psa, anebo jet dál? „Ty rozhodni, zda to bude příběh soucitný, anebo bolestný,“ (BALABÁN, 2010, s. 181) říká balabánovsky bez uvozovek Jeny Emilovi na poslední řádce románu. Absence uvozovek společně s du-formou latentně směřují otázku i na čtenáře a nevyřčený konec jej povyšuje na spoluautora románu. Čtenářovo rozhodnutí ovlivní vyznění příběhu. Skutečnost tedy není objektivní fenomén, měřítkem všeho je člověk. Podobně ani synovství nepředstavuje ve fikčních světech obou autorů měřitelný či analyzovatelný vztah. Lze možná vysledovat, že Hans v *Tátovi* vnímá otce starosvětským způsobem, jako vyšší entitu, zosobnění autority, lidskou deitu. Haklův vypravěč naopak řeší postmoderní problém, jak ke svému otci nalézt cestu. Tápání ovšem zůstává u obou.

Šťasten v okamžiku?

Jack Kerouac: Na cestě

Podobně silně autobiografická kniha je i *Na cestě* Jacka Kerouaka. Tématika synovství v ní není na první pohled přítomná, ovšem latentně se

vine celým příběhem. Kerouakův otec zemřel krátce po Jackových známých peripetiích se zákonem, které vyústily v jeho předčasné manželství kvůli zaplacení kauce rodinou manželky. Vlastní otec Jacka odmítl vyplatit. Smrt otce, společně s rozvodem, jsou v úvodních větách románu hlavními impulzy k vydání se na cestu.

Je až s podivem, že v dalším průběhu příběhu není po slovu otec, táta, rodina ani památky. Poprvé se slovo táta objeví až v momentě, kdy se Sal diví, jako dokáže být Slim něžný a zdvořilý ke svému tátovi (KEROUAC, 2005, s. 42). Absence otců se týká většiny ostatních postav románu. Deanův otec se kdesi toulá. Remiho otec je pryč. Salův otec zemřel. Pokud nějaká postava otce má, nikdy jej nezmiňuje, natož aby se otec v díle objevil. Jedinou výjimkou je Dean, který má občas záblesky touhy nalézt svého tuláckého otce. A jediné, co čtenář ví o otcí Sala, je to, že rád sázel na koně. Sal to zmíní, když s Bullem sázejí na dostizích (KEROUAC, 2005, s. 159).

Absence otců funguje jako metafora absence obecné autority. Hlavní postavy románu jsou neukotvení mladíci, kteří řeší, jak mají dospět, a co to vlastně znamená dospět. Literární teoretička Paniccia Carbenová usuzuje, že „cestování je pro Sala i Deana způsob, jak potvrdit svou nezávislost. Pokoušejí se nahradit model mužství, který byl dominantní v kapitalistické Americe, modelem zakořeněným v prapůvodních amerických ideálech dobývání a sebeobjevování. Cesta je velmi symbolická, jak v historii, tak v literatuře týkající se dospívání a seberealizace, a to zejména pro muže. Nejenom že vnímají konformitu jako omezující, ale v mnoha ohledech tak vnímají i ženy. Tím, že se zbaví tradičních patriarchálních elementů, jako je například nárokování si vlastní ženy, se snaží nahradit kruciální roli rodiny mužským bratrstvím. Podobně má být i kariérní žebříček nahrazen svobodou cesty, takto novým primárním měřítkem mužské identity.” (CARBENOVÁ, 2009, s. 173) Jakkoli je možné polemizovat s „prapůvodními ideály dobývání”, je nasnadě, že absence otců je skutečně příznačná pro změnu ve

vnímání autority a svobody. Cesta představuje absolutní svobodu, prostor, kde je možné získávat nové zkušenosti, nové přátele, prostor, který mnohem účinněji ověří, zda je dotyčný samostatný chlap, než uměle vytyčený prostor kariérního postupu. Otec tak lze být chápán jako představitel starého režimu, starého světa, jako ukotvující jistota, která ale zároveň omezuje. Toto pojetí sdílejí všechna literární díla zastoupená v této diplomové práci.

Cesta ovšem funguje i jako určitý únik. Je to poznat například i z tempa a nálady románu. Kdykoliv je Sal někde usazený a delší dobu někam necestuje, kniha ztemní, Sal si začne připouštět problémy, jeho život se komplikuje. Na cestě může vše hodit za hlavu. Na cestě se horizonty přibližují, i v metaforickém významu. Proč se starat o to, co bude za rok, za měsíc, za týden, když hlavní starostí je sehnat pár dolarů na dnešní jídlo a chytit nějaký stop do nějakého města? Žije se teď, žije se přítomností, není třeba starat se o budoucnost. Tomuto pojetí jen napomáhá užívání alkoholu a marihuany, v případě dalších postav jde i o tvrdší drogy. Přesto se nedaří oprostit se od prázdnoty po otci.

Tak co na to říkáš, líbí se ti tu? Mně to přijde jako vyvedenej festival.

Je to výborný, díky, žes mě vzal.

Vždyť ty jsi vzal mě. Kalrs bejvaj moc fajn, a tím, že jsou ve městě, sem chodí i spousta starších Ostraváků.

Tak to ti pěkně děkuju.

Ale počkej, já tím neříkám, že seš starej, ale že coby starší než průměr tu nijak nevyčníváš. Třeba před tejdnem jsme byli s Péťou na Rokfor Pípl, a připadali jsme si tam jak na školním výletě. Takovejch cucáků!

Aha. Na co pudem teď?

Mohli bychom zkusit Prago Union. Takovej hip hop s výbornejma textama.

Jasně, Kato! Ten je dobrej, no.

Hezky tati, se teda fakt vyznáš. Tak jo, pudem na ně, ale eště máme chvíli čas,

tak pod' támhle sednout na louku na chvíli, stranou od lidí.

Klidně.

Tak já si tu připravím papírky a enerdzitku a ubalim to pro dva, co ty na to?

Ježišmarja, no tak asi jo, no, co to se mnou udělá?

Vubec se neboj, jen ti hudba přide šťavnatější a barevnější a ostatní věci asi o dost vtípnější. A spousta věcí se začne jevit v novejš, zajímavějších souvislostech.

No tak jo teda. Ale zítra řídím, nebudu eště zfetovanej?

Prosímte nepoužívej tohle slovo, tím bys urazil tu kytičku, kterou budeme kouřit. To není fetování, to je rituál.

A proč do toho přimícháváš tabák?

Aby to líp hořelo.

Ale nedělej to moc silný.

Neboj.

Jo, tohle je moje oblíbená písnička, tak já to odpálím, co říkáš?

No tak jo teda. To je ale hrozný, kdyby nás tak někdo viděl, jak otec hulí se svým synem!

Náhodou je to přesně naopak, já si toho hrozně cením! Řekni mi, kdo má tak skvělejš vztah s rodičema, že si s nima může i zahulit? Podle mě teda nikdo!

Ha ha, no tak dobře. Jé, to fakt hezky voní.

Jo jo. A umíš šlukovat? Kdyžtak to dělej dvojfázově, jen to natáhni do pusy a pak se lekni: fú, táta de! A v tom úleku to vdechneš.

Haha, tak dobře, ukaž. Fú! Kof kaf kaf! Ježiš to mě náck rozkašlalo.

Jde ti to dobře. Opakuj postup.

Mně to asi radši stačí... No tak eště jednou teda. Fú!

Bezva. A co říkáš na Prago, jsou dobrý, vid'/? Jen teda škoda, že jim teď vypadnul ten levejš reproduktor a zvuk je slyšet jen zprava.

Aha, tak on jim vypad reoprák. Já si myslel, že to je tím, že už mi to nastřelilo.

Co to vlastně je, to, co Sal s Deanem hledají na cestě? Je to opravdu jen potvrzení své samostatnosti a redefinování maskulinity? Deanovy občasné pokusy vydat se hledat tátu napovídají, že to asi nebude celá pravda. V jedné etapě Jede Dean dokonce do Denveru hlavně proto, aby našel svého tátu. Jakkoli se snaží oprostít se od vědomí, že stále spadá pod otcovskou autoritu, přestože je naprosto nefunkční a nepřítomná, nedokáže se úplně zbavit podvědomé touhy opět se s tátou setkat. Stává se to obvykle ve chvílích změněného stavu vědomí, kdy je buďto intoxikován, nebo v podivném hypnotickém opojení (nebo obojí najednou). Jako kdyby se neustále vracelo to, co je jindy schované v mozgovém šuplíku s nápisem „k zapomenutí“. Jako kdyby halucinogenní látky vyvolávaly pojítka silnější než ta vnímaná ve všední realitě. Archetypální vztah syna k otci něčím takto prastarým rozhodně je. Po jednom drogovém opojení Dean prozře a tvrdí, že „musí najít tátu a zachránit ho.“ (KEROUAC, 2005, s. 195) Pouto mezi otcem a synem je oboustranné. Dean netrpí pod patriarchálním jhem, nezazlívá otci, že jej opustil, ale touží po setkání s ním, aby jej zachránil. Jako kdyby mu chtěl demonstrovat, že i on sám je již dospělým a otcem, nehledě ovšem na to, že naprosto stejně nefungujícím.

Je možné se domnívat, že Sal i Dean na cestě prostě hledají jen štěstí. Setkání s otcem je v Deanových představách takovým šťastným momentem. Realita by ale zřejmě byla jiná. Štěstí je možné prožívat v sounáležitosti s jiným člověkem, při opojení LSD, při opilosti, při sexu, za volantem ukradeného auta s nádrží plnou ukradeného benzínu, ale lze být šťastný permanentně? Bez otce? Stránkami *Na cestě* rezonuje podobná zásadní otázka, která tanula na mysl i při čtení Balabána.

Štěstí, absolutní štěstí zažil člověk naposledy v matčině lůně. „Je to dávno ztracené štěstí, které můžeme opět zažít až ve chvílce smrti. Ale komu se chce umírat?“ (KEROUAC, 2005, s. 142) myslí si Sal. Ovšem Dean

nesouhlasí. Dean si myslí, že žijeme jen jednou, tak pryč s tím. Proto se snaží hledat štěstí v přítomném okamžiku. Na rozdíl od Sala, který se usadí v New Yorku, mu to vydrží až do konce románu. Je všemi odsuzován za to, že odmítá dospět, že se chová jako dítě. Přestože svého otce nikdy nenašel, stává se jeho přesným odleskem. Je pravděpodobné, že toulavé boty nesundá a že jeho děti zůstanou, podobně jako on sám, bez otce. Pouto syna a otce, jakkoli může být zpřetrháno, je tedy cosi, co přetrvává. Jakkoli se syn může snažit dokázat si svou samostatnost, obhájit si své mužství i bez přítomnosti otce, vždy skončí v jeho stopách. I když se zbavíme otcovské autority, neznamená to, že nebudeme kopií svého otce. Alespoň takové poselství nese Dean Moriarty.

Mimochodem, asi jsi nemluvil s dědečkem o tetě, vid'?

Ne. Já se ho na to ptát nechci, je mi to blbý. A myslím, že on o tom sám od sebe nezačne.

To asi děláš dobře. Ale strašně se bojím, aby z toho zase nebyl nějaký komunikační problém. Klasická Ostrava, jakmile je něco trochu nepříjemný, nemluví se o tom. Nebo se nemluví s někým.

Ach jo, Jenda s Jiříkem, co? Přál bych si, abys to už pustil z hlavy, vidím, jak tě to trápí. Přitom s tím nemůžeš vůbec nic dělat. Ty jsi nic neudělal, je to jejich rozhodnutí, že s tebou nechtěj mluvit. Pokoušel ses promluvit si s nima, oni o to nestojej. Je to jejich věc. Hotovo.

Já vim, ale kdybych aspoň věděl, co za tím stojí. Jestli jsem něco blbýho řekl nebo udělal...

A je ten důvod důležitější? Stav je takovej, že s tebou není mluveno, a když se pokusíš zjistit důvod, nic ti neřeknou a kašlou na tebe. Tak je nech bejt, je to jejich věc.

Ale takhle to přece mezi bráchama nemá vypadat. Já vim, asi máš pravdu, děkuju za podporu.

Někdo ti tu podporu dávat musí, když i dědeček tě v tom nechává se koupat. To mě na něm hrozně štve, že ví, co se mezi váma děje, asi i zná ten důvod, ale dělá mrtvýho brouka, jako by se ho to vůbec netýkalo. To je ta jeho celoživotní hrdost na to, jak jsou s babičkou samostatná jednotka a jak nikoho a nic nepotřebují.

No jo, na to on byl vždycky hrdej. Ale to má asi kořeny v tom, že se odstěhovali z Prahy do Ostravy a že tu nastoupil jako horník a zajistil celou rodinu, babičku i nás tři bráchy. To zase klobouk dolu, jak se o nás postaral.

Možná kvůli tomu nikdy neměli žádné kamarády, protože se sem přistěhovali až pozdějc. A postupně se z toho stala z nouze ctnost. Nikoho nepotřebuju, v Praze jsme se taky nikoho nedoprošovali, tak proč bychom si nemohli vystačit sami i v Ostravě? Nebo si pamatuješ, že by měli nějaký známý?

Známy jo, ale většinou to byly kolegyně od babičky z práce. Ale rozhodně nikdo, s kým by třeba jezdili na dovolenou, nebo kdo by k nám chodil na návštěvu. Snad jedině Škutovi, ale s těma už se taky dávno přestali stýkat.

Tati, nezlob se, ale tohle prostě není normální. Absolutně si nedokážu představit, že bychom se třeba s bráchou pohádali a nemluvili spolu, a ty bys o tom věděl a nic nedělal.

Taky jsem hrozně rád, že máte s Nikem tak hezkej vztah.

Chci říct, že známý a rodina, to je přece rozdíl. Můžeš celej život kašlat na známý, ale na rodinu bys kašlat neměl.

Dědeček na ní přece nekašle, má nás rád, tím jsem si jistej.

Vždycky mě bavilo to, jak ho obhajuješ, i když vnitřně tě ta jeho apatie taky štve. Jasně že nás má rád, ale vůbec neřeší, co se děje mezi tebou a Jiříkem a Jendou. Já si myslím, že to je taková jeho typická opatrnost a přehnaněj respekt k teritoriím ostatních. To sou ty jeho podělaný samostatný jednotky, který by neměly narušovat ostatní samostatný jednotky. A projevuje se to i v komunikaci. To, že se mě nikdy neptá třeba na školu nebo na práci nebo na Péťu by mi ani tak nevadilo, ale on se neptá vůbec na nic. Já vim, řek by mi

na to, že nechce vyzvídat, že kdybych mu něco chtěl říct, tak mu to sám od sebe řeknu. No ale jen si vzpomeň, kdy jsme se naposledy bavili o něčem důležitým, nebo aspoň zajímavým, nebo aspoň osobním. Já myslím, že je to ten přehnaný respekt, možná až obava z toho, že by nějak šťoural. Nik si myslí, že, jeho slovy, je to dědečkovi prostě u prdele. Že by ho nějaký řešení vašich problémů jen otravovalo.

Nik byl vždycky hodně radikální. Já ti nevím. Myslim si, že ho to taky štve. Jenomže on o tom nikdy nepromluví přímo. Když jsem se ho ptal, tati, a ty víš, že spolu s bráchama nemluvíme? tak se mu tak nějak zaleskly oči, řek, že ví, a hned to nějak zamluvil.

Tak proč se aspoň nepokusí vás nějak smířit? Já tomu prostě nerozumím. Nechceš se ho na to někdy takhle napřímo zeptat?

Nevím, asi radši ne. Nechtěl bych mu nějak ublížit.

Tati, dědečka mám moc rád, ale chci ti říct jedno. Jsem hrozně rád, že nejsi jako on. Fakt.

Ve jménu otce, syna a Stalina svatého

Valentin Katajev: Syn pluku

Je zajímavé zamyslet se nad tím, jak je prezentován synovský úděl v knížkách pro děti. V klasických pohádkách, kde je synovství důležitým tématem, jde většinou o různé odvozeniny klasické řecké báje o Telemachovi. Jen jde o opačný syžet. Syn nečeká na svého otce, který je kdesi ve válce, ale naopak jej hledá, protože byli kdysi odloučeni. Opětovné setkání s otcem, většinou králem, je šťastným zakončením pohádkovým happy endem. Lze uvést například Tři zlaté vlasy děda Vševeda, O plaváčkovi, a podobně. Ještě zajímavější je ale zamyslet se nad tím, jak se synovstvím a vztahem k otci a

otcovské autoritě pracují autoři výchovné dětské literatury, či dokonce literatury propagandistické.

Katajevův *Syn pluku*, v roce 1946 oceněný Stalinovou cenou, byl česky poprvé vydán v roce 1955, coby mimočítanková četba pro školy všeobecně vzdělávací. Jako takový byl schválen výnosem ministerstva školství ze dne 27. září 1955. Z dnešního pohledu tedy představuje prototyp výchovného románu rezonujícího s cíly stalinistické propagandy. A téma synovství je ústředním motivem románu.

Omniscentní nadosobní vypravěč přivádí čtenáře do víru válečné operace: skupinka sovětských vojáků přeopatrně zkoumá nepřátelské území, lze rozpoznat, že jde o zkušené veterány války, kteří už mají leccos za sebou. Náhodou při svém přesunu objeví malého chlapce, Váňu, který se již dva roky sám skrývá v lese a přežívá jen z jeho plodů a z nenávisti vůči Němcům, kteří zabili jeho rodinu. Dětský čtenář je naváděn, aby jeho sympatie byly jednoznačně směřovány k tomuto chlapci. První moment, kdy si ho bojem zocelení vojáci prohlížejí, je popsán jako výjev, který naprosto kontrastuje s dosavadním směřováním románu. Drsní muži pozorují křehké, zranitelné, tělíčko spícího hochy. A rozhodnou se vzít ho mezi sebe. Ne snad proto, že by byl Rusem, tedy ne jen kvůli tomu. Mnohem důležitějším důvodem je to, že bezbrannost chlapce, jeho bezprizornost a zranitelnost vyvolaly ve vojácích pocit, který se ve válce normálně nevyskytuje. Soucit. Soucit a snad i něco silnějšího, něco prastarého, onen pohled na zbídačeného chlapce zabrnkal na starobyrou strunu instinktu stejně bazálního jako instinkt přežití (a zabíjení). Jakoby potřeba ničit a vítězit šla ruku v ruce s potřebou chránit bezmocné a pečovat o ně.

Krátká epizoda je vystřídána popisem příprav válečné operace a čtenář se opět ponoří do čistě mužského světa válečného tažení. Deset minut před počátkem další bojové akce řeší velitel Jenakijev, co s nalezeným chlapcem. To je patrně první moment, kdy si zralejší čtenář uvědomí, že román je

nereálný a zidealizovaný. Který velitel by v tak důležitém okamžiku řešil osud sirotka? Další pochyby se objevují s popisem bohatosti zásob a jídla. Co všechno Váša spořádal za neustálého ubezpečování vojáků, že všeho je dost a že neubude! Důraz na to, kolik jídla je v táboře, je nápadný. Podobně jako později, kdy je již Váša po krátkých peripetiích uznán synem pluku, naprostá absence jakýchkoli problému se zásobováním – ať už jídlem, nebo oblečením či municí. Sovětská armáda šlape jako namazaný kombajn, který místo klasů obilí kosí odporné Němce.

Dětský román vyžaduje zjednodušení a jasnou polarizaci, má-li být jednostranně výchovný. Všechny výše uvedené výtky vůči uvěřitelnosti románu je z dnešního hlediska jednoduché přiřadit k aspektům propagandy. Vášův svět skutečně je jasně polarizován, všichni Němci v románu jsou záporné postavy, všichni Sověti jsou kladní hrdinové. Vášův svět (a tím pádem i ten důležitější, čtenářův) je černobílý a pochopitelný. Momenty, které dnes způsobují tázavě zvedlé obočí (Váša se v průběhu bombardování smí podívat do zaměřovače děla, během útoku vede rozhovor s jedním z vojáků, účastní se s dvěma průzkumníky mise v německém táboře), působí v naivním polarizovaném dětském světě jako demonstrace lidskosti zúčastněných dospělých. Ruku v ruce s tím je polidštěna i armáda, jejímiž jsou vojáci reprezentanty. Armáda tak v první fázi funguje jako autoritativní, leč pečující síla a jistota, která se o všechny, včetně Váni, postará. A Váša dokazuje, že je jejím správným synem, když po dvou letech přežívání v lese ze všeho nejvíc touží ne po teplé posteli, společnosti ostatních dětí či ženské péči, ale po tom, aby si mohl zkusit vystřelit ze samopalu. Podobně je uznán druhem ve zbrani, když ho vojáci učí, jak si obléci onuce, a Vášovi se to daří na jedničku. Důvod, proč se ostatním vojákům líbí, je ten, že „z něj bude dobrý voják” (KATAJEV, 1956, s. 115). Váša tedy naplní mužskou představu mužnosti v mužném prostředí. Naprostá absence femininního prvku je zřetelná na první pohled. Patriarchální je svět války, ženy v ní nemají co dělat, ani ve

vzpomínkách, proto se Váša nerozptyluje babskými a zženštilými věcmi, jako je lpění na minulosti, nostalgie či myšlenky na maminku. Snad nikde nevíteží propaganda nad lidskostí tak markantně jako zde. Pavlík Morozov se tiše usmívá.

Otcovskou roli, prvotně představovanou armádním plukem, pomalu přebírá kapitán Jenakijev. S nadsázkou lze konstatovat, že přesun Vášova vnímání otce z pluku na Jenakijeva proběhl přes prostředníka. Přes dělo. Když je totiž převelen od průzkumníků k dělostřelcům, je dělem naprosto fascinován. Jeho velikostí, silou, tím, jak je namazané a jak vystřeluje náboje. Jak pevně trčí do vzduchu a nepřátelé se obracejí ve strachu před jeho mocí. Freudovské vysvětlení by bylo snad až příliš laciné.

Z hlediska propagandistických účelů je zajímavé položit si otázku, proč vůbec na scénu vstupuje lidský představitel otcovské autority a jistoty. Cynik by řekl, že přece poslušnost a podřízenost osobě otce by se v totalitním zřízení měla transponovat na depersonalizovaný subjekt strany či moci jako takové. A to bylo přesně to, co se v případě Váni a pluku (takto reprezentanta moci) stalo. I samotný titul knihy tak vyznívá. Existují dva pohledy, které by mohly ozřejmit odpověď na tuto otázku. Ten cynický a utilitariánský pracuje s potřebami propagandy stalinismu, kdy moc nebyla reprezentována jakousi amorfní masou, stranou, ale jedním konkrétním mužem. Konec knihy napovídá, že kult osobnosti zde mohl sehrát významnou roli. A kultu osobnosti se více hodí personalizovaná autorita. Druhý pohled je pohledem lidským. Pro malého chlapce je jistě přirozenější chápat jako otce jiného muže. Kapitán Jenakijev také ztratil celou svou rodinu a Váša mu připomíná jeho mrtvého syna. Přesněji řečeno, připomíná mu cit k mrtvému synovi. „Podobal se snad Váša jeho zemřelému synovi? Ne. Vůbec se mu nepodobal – ani zjevem, ani stářím a tím méně povahou... Ne, o to samozřejmě nešlo. Příčinou tu byla živá, vášnivá, tvořivá láska kapitána Jenakijeva k jeho zemřelému chlapci.” (KATAJEV, 1956, s. 120) Aby příběh zůstal pro děti

uvěřitelným a pochopitelným, je Váňův cit transformován na Jenakijeva.

Velice podobnou tematikou se zabývá i Šolochov ve své novelce *Osud člověka*, která je ovšem prosta propagandistických prvků. V křehkém díle vypráví sovětský voják příběh svůj a svého chráněnce, jehož rodina je zabita, stejně jako vojákova. Osud je svede dohromady a on se hoča ujme. Proto se stává chlapcovým otcem. Jakoby válka probouzela v mužích to nejhorší i nejlepší zároveň. Archetyp boje se zdá být prolnut s archetypem otcovství, alespoň u ruských autorů bezprostředně inspirovaných válkou. Muž jako mocný válečník, jako otec války, ale zároveň i jako otec rodu. Touha po krvi a touha chránit, starat se jdou ruku v ruce a je to asi natolik silný moment, že se zrcadlí nejen u Šolochova, ale i u Katajeva. V jejich dílech je přítomen pocit, že otcovský cit je silnější než smrt. Zemře-li otcí syn, nezemře cit k němu. Tento cit pak ulpí na novém chlapci, který potřebuje ochranu. Stejně jako synovská touha po otcí sahá za hranice genetiky a biologie, tak i touha otce po synovi není limitována pokrevním vztahem. Geny či biologické otcovství tedy rozhodně nejsou zásadním formantem vztahu otec – syn. Jde zde o něco mocnějšího, silnějšího, většího.

Děděčku, můžu se podívat na nějaký starý alba? Jsem koukal, že jsi je přesunul do zadního pokoje.

Jistě. Přesunul jsem je, protože zabíraly místo v ložnici. Tak, je půl osmé, tak já přepínám na Novu.

Děkuju.

Tati, a proč ty zprávy přepínáš? Vždyť jsi to samý viděl už na Primě a na Jedničce.

My jsme to tak s babičkou vždycky dělali.

Tak jsem si vybral ty nejstarší. Jé, tady jste s babičkou úplně mladí, kde to je?

To je nějaký tábor?

Ano. To je tábor, kam jezdili mladí lidé pracovat. Tenkrát se tomu říkalo snad

komunistický tábor mládeže či tak nějak... Tam jsme se s babičkou poznali.

Aha, a tady jsou první fotky z Ostravy, ještě z té Gottwaldovky... Než jste se přestěhovali sem, do Výškovic. Docela mě mrzí, že jsem tam nikdy nebyl, tady to pískoviště na střeše vypadá parádně.

Ano, ano, to tam bylo... Pavlíku, dáš si ještě víno?

Ne, díky, tati. Adami, podej mi taky nějaký album, prosim tě. Dík.

Dědečku, a tady máš tablo z vojny! Nebo jak se tomu říká, když k fotkám obličejů přimalujou ty vtipný obrázky těl a bubliny.

Ano. Jé, Zagorová, ta snad nikdy neuměla zpívat.

A co to tam říkáš? Kluci, kde mám cigára? Ty jsi kouřil?

Dvě krabičky denně. A pak mi kamarád řekl, Jeníku, a proč pořád tolik kouříš? Tak jsem ze dne na den přestal.

Ze dne na den?

Jistě. A je tady! Samozřejmě! Bartošová nesmí chybět! Ta se vetře všude.

A kdo je tohle, dědečku? Počkej, to vypadá jako fotky tety Saši na svatbě...

Ale je tu jinej ženich než strejda Jenda, je to možný?

To je Fanda. Saši první manžel.

Saša bylo rozvedená? To já vůbec nevím, že Jenda je až její druhý manžel!

Jak dlouho byla ženatá s tím Fandou? A proč jste mi to, tati, nikdy neřekli?

Moc dlouho ne, asi tak půl roku, vid', tati? Já jsem ho měl docela rád, byl trochu starší než my, ale byla s ním sranda. Akorát teda dost pil. A asi moc šťastný manželství to nebylo, vydrželi spolu snad půl roku, ale v té době už se o Sašu a o malinkýho Vašíka stejně staral Jenda.

Počkej, cože? Jak se moh o malinkýho Vašíka starat strejda, když ještě se Sašou nebyli manželé?

Vašek není Jendův biologický syn.

Co? Vašek není Jendův? Jako fakt? Jak je to možný? A proč mi o tom nikdo nikdy neřek?

Jasně že to je jeho syn, jen ne biologický. A Fanda byl rapl, tak se o Sašu

staral Jenda a Vaška vypiplal odmala. Samozřejmě že to je jeho táta. Jen prostě ne pokrevní. Hned po rozvodu se vzali a Jenda malýho Vaška adoptoval. Ale Vašek to dlouho nesměl vědět, vůbec se o tom nesmělo mluvit.

Jezišmarja, Pavliku, Vašek to neví doteď! Probůh a ani nesmí vědět!

Počkej, tati, Vašek to fakt neví? Vždyť už mu je... kolik...přes třicet? A pořád to neví?

A proč by to měl vědět? Vzpomeň si, Pavliku, jak se často s Jendou hádali. Ted' už je to prý lepší, co vím z telefonů, ale to by hned bylo – aha, tak on není můj otec, tak to se vysvětluje všechno! Ne, Vašek nesmí nikdy nic vědět.

No od nás se nic nedozví, my už se s Jendou zase nebavíme...

My si voláme vždy ve středu, to v práci není jeho šéf, tak může volat levněji z firemního telefonu. No tak já už to přepnu na Jednotku, mají tam dávat toho Belmonda. Opravdu už si nedáš víno, Pavliku? Nebo ty, Adámku?

Ne, tati.

Ne ne, díky, dědečku. Tak a kdy to hodláte říct mně, tati?

Co?

Moje tajný dětský trauma, že jsem adoptovanej.

To nemyslíš vážně, vid'?

No vzhledem k tomu, co jsem se dozvěděl ted', by mě to moc nepřekvapilo. Ty jo já vůbec netušil, že i v naší rodině jsou takový ty telenovelový tajemství a věci, o kterých se nesmí mluvit.

Tak ted' doopravdy, nemyslíš tu otázku vážně, vid'?

Jasně že ne. Ale je pravda, že v dětství mě to občas děsilo. Představoval jsem si vždycky před narozeninama, že mi popřejete, a pak mi řeknete, že už jsem dost starej na to, abych znal pravdu. Že jsem adoptovanej! Ha ha.

Vždycky? Jak často se to dělo?

Ale tak zas tak často ne, ale určitý období pochyb tam nějaký asi bylo. Ale buď v klidu, žádný trauma to na mně nezanechalo. Dneska už nepochybuj. Zvlášť když víc a víc začínám pozorovat, že dělám přesně ty samý věci, který

mě na tobě dycky štvaly.

Tak to jsem rád. Teda že nepochybuješ. A který věci? Například. To mě zajímá.

Tady máte aspoň oříšky. A já to zesílím.

Sblížení s kapitánem Jenakijevem proběhne mužně, ve vojenském drilu. Disciplína, loajalita, poslušnost. To jsou hlavní vlastnosti, které má mít jak syn pluku, tak syn otce. Jenakijev to dá najevo a Váňa okamžitě chápe. A je mu v takovéto roli dobře. Podobné charakteristiky, které ho fascinovaly u děla, jej fascinují i na Jenakijevovi: síla, rozhodnost, vůdcovství. Otcovské vlastnosti, které v případě Franze Kafky budily povětšinou strach a negativní pocity, Váňovi naopak poskytují jistotu.

Dětsky zjednodušené chápání pozic otec – syn je tak v Katajevově podání jednoznačné. Otec představuje jistotu, autoritu, ochranu, zatímco syn je jen jeho mladým odleskem, kuklou, která se musí pod moudrým vedením teprve vylíhnout. Na oplátku poskytuje otci lásku a radost. A samozřejmě bezpodmínečnou poslušnost. Tyto vlastnosti jsou zdůrazněny volbou prostředí románu. Válka je přesně tím místem, kde dodržování tohoto rozdělení rolí musí fungovat. Neuposlechne-li podřízený nadřízeného, zemře. Neuposlechne-li syn otce, zemře. Je ovšem nutno přiznat, že Katajev není takto drsný na první pohled. Toto sdělení funguje latentně. Válka není líčena krvavě či násilně, v celém příběhu zemře jen jeden ze spolubojovníků (a v samém konci i Jenakijev), a jde tak spíše o prostředí abstraktní, prostředí jiné než všední dennodenní realita, prostředí, které zvnějšku zhušťuje vnitřní akce příběhu, podtrhuje jejich důležitost a rámuje je do hávu přesně nepopsaného nebezpečí. Ano, Němci jsou tím jednoznačným nebezpečím, ale veškerý boj probíhá odosobněně, bez minipříběhů, jde jen o konflikt hodných proti zlým nepopsaný do detailu. Když Váňa dostane (až během tažení v Německu) příležitost zmáčknout spoušť děla (a zabít tak několik Němců), je štěstím bez

sebe. Morální tápání jde naprosto stranou, celá událost je popsána jako jednoznačně pozitivní zážitek hocha a jako příklad hodný následování. Celá válka je tak vlastně brutálně zidealizována do podoby světa, kde platí mužská pravidla a kde je jasné, co je černé a co bílé. Stejně tak je jasné rozdělení rolí otce a syna. O jeho reálnosti, či spíše možnosti jeho transpozice do reálného života, lze ovšem s úspěchem pochybovat.

Románový příběh ovšem nastolené chápání role otec – syn i nadále posiluje a upevňuje. Když je ve finále jisté, že i kapitán Jenakijev se s Váňou dostane do svízelné situace, kdy se nevyhne přímému boji a kdy pluk pravděpodobně utrpí mnoho ztrát, rozhodne se voják, že role otce a ochránce je mu bližší než role nadřízeného. Ve vypjaté chvíli posílá Váňu do bezpečí, přestože by se mu hodil každý bojovník. Ten ovšem svéhlavě odmítá. Povolí až ve chvíli, kdy mu Jenakijev předá v rychlosti načmáranou zprávu, kterou má Váňa neprodleně předat na velitelství (do bezpečí). Toto je rozkaz, a proto Váňa musí poslechnout. V jedné chvíli se tedy snoubí oba klíčové motivy: Váňa zůstává vždy poslušen rozkazu, respektuje subordinaci a dává čtenářům další příklad, jak se mají ve vypjaté chvíli chovat. Jenakijev funguje jednak jako moudrý nadřízený, který se statečně obětuje, jednak jako syna opatrující otec. A obě tyto role splývají.

Ve své narychlo, na bitevním poli napsané poslední vůli se Jenakijev loučí se svou jednotkou, prosí, aby byl pochován v rodné zemi a aby bylo postaráno o osud jeho adoptovaného syna. V tomto pořadí. Opět tedy působí jak jako odhodlaný syn své země a věrný voják, tak jako starostlivý otec. A opět jsou obě tyto role promíchány. Katajevovi se skutečně podařilo ztotožnit synovství s poslušností a vzornou disciplínou, s podřízeností vyšší autoritě a s bezmyšlenkovitým, radostným plněním vůle nadřazených. Na druhé straně je otcovství přímým doplňkem takto nevyváženého, ovšem náramně dobře fungujícího vztahu. Lze jej tedy ztotožnit s vůdcovstvím, nadřazeností, moudrostí, péčí i starostlivostí. Není mu ovšem cizí ani element

sebeobětování, i když další přirozené lidské city, soucit či smutek nad ztrátou blízkého, jsou markantně potlačeny. Zvláště patrné je to ve chvíli, kdy Váňa zavzlyká nad smrtí svého otce – kapitána, a utíká se k jednomu z vojáků, kteří ho provázejí od začátku příběhu. Ten ho neutěší slovy útěchy a lítosti nad ztrátou otce, ale zmíní, že „to nic, to je možné. Stane se, že i voják pláče. Co se dá dělat. Válka je válka.”(KATAJEV, 1956, s. 176) Jako by se tedy Váňa měl stydět za to, že projevil lidské emoce. Ty zřejmě nemají co dělat ve válečném světě mužů. Představa, která perfektně zapadá do chápání světa prezentovaného autorem.

Snaha upevnit v mladém čtenáři pocit, že subordinace je princip naprosto správný a jediný fungující, se latentně vine celým dílem, ovšem nikde není silněji rozpoznatelná než v poslední kapitole románu. Váňa se stává chovancem vojenského Suvorovova učiliště. Smutek nad ztrátou krátkodobého otce již pominul, na památku po něm má Váňa jeho nárameníky. Tedy předmět, který upomíná jak na zemřelou osobu, tak na vojenský dril, podřízenost a poslušnost. Jeho bezprizornost ovšem netrvá dlouho. Hned první den ráno se Váňa vydává na nástup, běží dlouho po schodech do výše, aby na jejich vrcholu uviděl „...docela nahoře ve stínu bojových praporů čtyř vítězných válek Stalina s briliantovou maršálskou hvězdou, zářící a třpytící se na klopě jeho pláště. Zpod rovného štítku čepice se na Váňu přísně dívaly trošku přimhouřené a pronikavé oči. Ale pod tmavými kníry uviděl Váňa dobrý otcovský úsměv a zdálo se mu, že Stalin říká: Jdi, pasáčku... Vykroč směleji!” (KATAJEV, 1956, s. 183)

Výstup po dlouhém schodišti, směřování vzhůru, pohled na výše stojícího Stalina, lesknoucí se hvězda... Jako kdyby Váňa konečně došel na zasloužený konec své cesty, jako kdyby našel poklad, jistotu – otcovskou patronaci Stalina, který je tím správným otcem všech, naplňujícím ideály otcovství, tak jak byly vystavované v průběhu celého románu. Teprve teď se Váňa může cítit doopravdy bezpečně. Stalinovo zaštitění ale lze chápat i v

jiné než otcovské rovině. Jeho pozice nad schody, Vánoce vnímání zespoda, lesklá hvězda, slavnostní atmosféra, to vše posunuje scénu k určitému rituálu, k Vánoce finálnímu zasvěcení. Hvězda – kometa nad Betlémem, pasáček – dobrý pastýř, docela nahoře – na nebesích. Paralely jsou očividné. Zdá se, že někdo vykradl křesťanskou symboliku. Stalinova role tedy získává i náboženský rozměr, jako kdyby přebíral funkci boha. Čtenáři jsou s Vánoce svědky reinstalace nejvyšší bytosti. Ve Stalinově osobě lze názorně spatřit prolnutí otcovství s božstvím. Coby absolutní autorita shlíží moudře a opatrovnicky na Vánoce, který ví, kdo je tím skutečným pastýřem – pasáčkem.

Ani ty desky jsi nezkoušel prodat, dědečku? Třeba na Aukru, nemám to zkusit?

Adámku, já Aukro znám, ale zkoušel jsem tam nabídnout třeba gauč za odvoz, a nikdo nereagoval.

Počkej, ty jsi sám udělal inzerát na Aukru? No ty jsi fakt neuvěřitelný, hezky! Tak ono to není zas tak složité. Nicméně desky si klidně vem, už se na ně jen práší. Jsou Jiříka, ale Jiřík se vyjádřil tak, že o ně rozhodně nestojí. Takže pokud se ti je třeba podaří prodat, můžeš si to nechat.

Mně spíš přijde škoda to takhle všechno vyhodit. Dyť jste s babičkou vždycky všechno tak pečlivě chránili a skladovali, všechny dálkový ovládání máte zabalený v igelitech, přes ten nový gauč je přehozená deka, aby se neoležel a neoseděl, spoustu věcí jsi schraňoval na případný pozdější využití, tak proč teď najednou všechno vyhazuješ?

A copak na ty věci mám čas? Kdy se tu naposledy poslouchala deska, prosimtě? Když si chci něco poslechnout, pustím si rozhlas, anebo zprávy v televizi.

Jen jsem myslel, že není třeba hned všechno vyhodit.

To se tu na to má prášit? Ne, všechno ven a vyhodit, já už jsem si pár věcí dal stranou, všechno ostatní se vyhodí.

Tak já si ty desky projdu, je tu originál Collegium Musicum, Progres 2, dokonce Neil Young! Vau, a Flojdi! The Wall z bulharský distribuce. Můžu to pustit? Hned to šoupnu na gramofon. To jsou dneska cenný sběratelský rarity, zeptám se kluků v redakci, určitě něco z toho budou chtít.

To se zeptej, mně je to jedno. Prostě co odtud chcete, to si vemte. Zítra dorazí úklidová firma a sbalí všechno, co tu v pokoji najde. Už tu chci mít prázdno.

Daddy's flown across the ocean

A co oblečení? Třeba tenhle kabát je fakt dobrej, vážně ho nechceš?

Nejsem zvyklý nosit kabáty. Trochu to ztiš.

Leaving just a memory

A támhle na zdi ty naše fotky? A fotky babičky, támhle jsou všichni tři bráchové – tati i s Jendou a Jiříkem, tu fotku mám rád, i když tati se na ní dneska kouká dost zahořkle. Nic z toho nechceš?

A snapshot in the family album

Ne.

Žádný fotky na památku? Támhle jsou i alba, asi dvacet alb, to všechno je na vyhození?

No jistě, Adámku, na to není čas, koukat se na fotky.

Ani pár vybranějších alb? Třeba vaše svatební?

Jsou k dispozici. Jestli je chceš, vem si je. Jinak se to vyhodí.

Daddy, what else did you leave for me

Já si je určitě vezmu, přijde mi, že když člověk vyhodí fotky, vymaže i hromadu polozapomenutejch vzpomínek a historek.

Tady se na to jen práší.

Daddy, what d'ya leave behind for me

Dědečku, a co knížky? Tady máš spoustu encyklopedií o filmu, spoustu těch tvých hereckých kartoték, který jsi vyráběl.

Chceš to? Je to tvoje. Po sté, vše, co jsem si chtěl nechat, jsem si dal do

vedlejšího pokoje. Na čtení už stejně vůbec není čas. Knížky už nečtu, jsem zvyklý jen na teletext, už nečtu ani noviny. Není na to čas. Hergot, vlastně jednu věc jsem chtěl, ale nenašel jsem ji nikde. Tak kdybys ji našel, dej mi ji stranou. Bibli.

Bibli?! Ty čteš Bibli? Počkej, ty vůbec máš Bibli?!

No tak já ji znám, samosebou, jen kdybys ji našel, dej mi ji stranou, prosím tě. Dám, ale v knihovně nikde nebyla. Ještě jsem neprohrabal zadní skříň, tak třeba bude někde tam.

Tati, to bylo prostě neuvěřitelný. Chápeš, dědeček vyhazuje všechno. Všechno, včetně rodinných alb a jeho po dlouhý roky rozvíjenou kartotéku filmů. A víš, co ho akorát štve, že nemůže najít? Bible!

Bible?

Jo, Bible! Hornickej úderník, celoživotní komunista z přesvědčení, a chce Bibli.

Já vůbec nevím že bychom ji kdy doma měli. Nesplet se nějak? Přece jen už má občas ty svoje zmatený chvílky...

To je právě ono, nesplet! Já jsem ji našel. V zadní skříni, úplně nahoře vzadu, byla zastrčená kartonová krabice, podle toho, jak vypadala, asi dost stará. A víš, co v ní bylo?

Asi Bible.

No jasně, ale v jaký společnosti! To byl vrcholně bizarní zážitek, když jsem odklopil víko té krabice. Byly v ní maloformátový knížky, všechny pěkně srovnány do úhledného komíněčku. Jednoznačně vypadaly jako tematickej celek. Navrchu byl Nový zákon podle kralického vydání. A pod nim? Komunistický manifest, Lenin a odborové organizace, Lenin o družstevnictví, Lenin – k výročí jeho smrti, Lenin o náboženství, Základy Marxovy nauky hospodářské a Mládí Vilenina. Všechno nádherný starý vydání, pejprbiky z dvacátých let. Manifest přeložený Olbrachtem. Tužkou podtrhaný pasáže,

vpisky, poznámky, stránky umaštěný od nesčíslného pozorného pročítání. Uplně na mě dejchla taková ta nadšená, upřímná víra.

Počkej, ale z dvacátých let? Tak to muselo bejt ještě po pradědečkovi.

Je to dost možný. Ale najednou se ta bizarnost překulila do takovýho toho dědečkovskýho čistě racionálního módu uvažování. Najednou jsem chápal, že Bible prostě patří do tohohle společenství, protože jsem objevil kartonovou přihrádku, mentální šuplíček, kterej na sobě klidně moh mít napsáno Náboženská literatura. Dyť pro dědečka nebyl komunismus nic jinýho než čistá, upřímná víra. Jasně že dneska nám to může přijít naivní, nebo dokonce natvrdlý, ale v tu chvíli, kdy jsem koukal na tu krabici, se mi to zdálo naprosto pochopitelný a samozřejmý, že se takovýhle knížky nacházej u sebe. Znáš přece dědečkovu totální systematičnost.

Ha ha, to jo. A schovals to? To by mohla bejt docela pěkná památka.

Jasně že schoval. I ty alba jsem zachránil. Knížky mám to tady, hele.

Tak to je paráda!

Normálně jsem přemejšlel, že bych si to přečet. Už jsem se začel do začátku Manifestu a zatím mi to přide fakt skvělý. Jen nevím, co je lepší, jestli Nový zákon, nebo tohle, ha ha.

Ha ha.

Ale našel jsem tam i něco, co možná použiju do té diplomky. Podivej, tady. Leninova myšlenka: Všechny utlačující třídy potřebují na ochranu svého panství dvě funkce: Funkci kata a funkci kněze. Kat má potlačovati protest a pobouření ujařmených, kněz jim má kresliti perspektivy ulehčení a oběti při zachování třídního panství, odvracet je od revolučních činů, podlamovati jejich revoluční náladu, ničit jejich revoluční odhodlanost.

No, to je pěkný, a jak to souvisí se synovstvím?

Přišlo mi, že otec je taky taková utlačující třída. A syn je jeho panství. Kat a kněz jsou dvě různý strategie, jak rovnat syna do latě. Ale ještě to nemám úplně promyšlený, možná to tam ani nedám.

Pokud by poselství Katajevova románu náhodou někomu nebylo jasné, nabízí kniha doslov Jaroslava Huláka. „Katajev na Váňově osudu rozvinul s nevšedním uměním živý, hluboce pravdivý obraz, jak žily a přemáhaly útrapy válečné doby sta a tisíce podobných sovětských dětí, které ztratily rodiče... Chtěl ukázat vám všem, mladí čtenáři, příklad sovětského dítěte a jeho statečného jednání, chtěl vám vylíčit takového malého hrdinu, kterého byste si zamilovali a na kterého byste mysleli v těžkých chvílích svého života. Spisovatel si přál, aby si mladý čtenář po přečtení knihy řekl: Chtěl bych být takový jako Váša Solncev. A jaký byl Váša Solncev? ... S nadšením se pustil do plnění prvních bojových úkolů s průzkumníky, s rozhořčením vystřelil z děla do nepřátelské fašistické země, s horlivostí vykonával povinnosti šestého čísla palebné obsluhy. ... Všimněte si také, jak těžce Váša doplatil na to, že se rozhodl dělat při průzkumu něco, o čem jeho druzi nevěděli, že jednal svévolně, na vlastní pěst. Takové jednání se vymstí nejen v boji, ale i v čemkoliv jiném. Vše, co souvisí se zájmy ostatních, musí být prováděno v těsné a upřímné spolupráci. I ve škole to mějte stále na paměti!” (HULÁK, 1956, s. 190)

Důraz na spolupráci a kolektivismus je naprosto jasný. Vše samozřejmě musí probíhat pod pevným vedením shora, tak jako stádo musí mít svého pastýře. Katajev dětem předkládá skutečně brutálně idealizovaný příběh s výchovným poselstvím, které je umně naroubováno jak na prostředí války, tak na vztah otec – syn, tedy na dva archetypy typicky spojované s muži a mužstvem. Totální maskulinitu prostředí podtrhuje i fakt, že v románu vystupuje jediná ženská postava – samozřejmě záporná. Být dobrým sovětským synem tedy znamená poslouchat moudré otce, potlačit zrádnou samostatnost a nenechat se svést falší vlastního úsudku.

Ach jo, já ti nevim, jestli nejsem až moc kritickej. Píšu o jedný knížce do

diplomky, víš, a ta knížka je šíleněj výplach, když to čte někdo z dnešní perspektivy a je schopnej vnímat okolnosti, ale kdybych to četl jako malej kluk, možná by se mi to i líbilo. Neznáš to náhodou? Katajev, Syn pluku.

No jasně, to jsem viděl jako film! Ale mnohem radši jsem měl kapitána Klosse. A Čtyři z tanku a pes! Viděls to? Počkej, já to mám někde na starý kazetě, tak bych to moh v počítači zripovat.

No někdy se na to možná podívám... Je to taky taková propaganda?

Já ani nevím... Hlavní hrdinové jsou sovětští tankisti, ale já to měl opravdu rád. Koukal jsem na to s dědečkem.

Aha, tak tomu se to asi taky líbilo, vid'? Určitě to ve svý filmový kartotéce měl na čestnym místě.

Vždyť víš, že oni tomu upřímně věřili. A my všichni bráchové jsme v tom byli vychovaní. Všechny tyhle knížky, o kterejch píšeš, ty Katajevové, Gajdarové, nemazli se s nima, to byly hezký příběhy, ale spoluutvářely to pokroucený vnímání lidí. A Ostrava byla ještě speciální případ. My jsme milovali Rusáky, protože nás osvobodili, protože naši milovali Rusáky a protože se o tom všude psalo. Vždyť já jsem ještě v prvním ročníku na vejšce věřil, že v osumašedesátym nás přijeli zachránit.

Cože? To jako fakt?

Fakt. Pamatuju si, že někdo mluvil o tom, jak to byla okupace a tak, a já řekl, že si myslím, že nás přijeli zachránit, protože jinak by tu byla občanská válka. A co on?

Bylo to fakt nepříjemný, protože on si asi hned myslel, že jsem nějakej práškač nebo provokatér. Hned otočil, a jakože teda asi jo, a nenápadně odešel. Teprve na vejšce jsem začal o spoustě věcí dost vážně pochybovat. Do tý doby jsem byl důvěřivej a naivní. Neměl jsem důvod myslet si něco jinýho než co říkali naši.

Počkej, ale o osumašedesátym jsi přece pochybovat musel. Nebo to ti fakt dědeček tvrdil, že nás přijeli zachránit?

Tak v té době mi bylo osum. To jsem věděl prdlačku. Ale až o dost později jsem zjistil, že dědeček poslal oficiální protest na místní výbor. Nesouhlasil s postupem řešení situace.

Fakt? Ty jo tak to bych nečekal. A jak to dopadlo? Asi to nemělo žádný dopad, vid'?

No asi ne. Spíš mi dneska přijde líto, že tohle jeho pochybování nijak nepokračovalo. Skončilo u jednoho dopisu a pak se zas vrátil ke své neochvějný víře.

Myslíš, že volí pořád komunisty?

Já nevím. Vždyť víš, jak to je. Tohle spadá do kategorie věcí, o kterých se v Ostravě prostě nebavíme. O politice. O Jiříkovi. O Jendovi. O našich rozesranejších vztazích.

S jedlovou větvičkou proti všem

Fráňa Šrámek: Stříbrný vítr

Josef Jedlička (2009) soudí, že stříbrný vítr už dnes mnoho lidí neslyší. Ti, kteří Šrámka četli, jej neslyší, protože jsou již starší. Ti mladší jej neslyší, protože ani netuší, co to znamená, slyšet jej. Stříbrný vítr je pro ně pojem literárně historický. Ovšem existovaly celé generace čtenářů, pro něž byl Šrámkův *Stříbrný vítr* knihou, která zásadně zformovala jejich vztah k rodičům, ke starším a k autoritám obecně.

Bylo by velice jednoduché charakterizovat Ratkinova otce jako brutálního despota, který si vynucuje poslušnost tělesným týráním. Alespoň tak se jeví v první kapitole románu. Nicméně jeho obraz není jednoznačný, jak je zřejmé z poslední kapitoly. Otcova dominantní autorita funguje jako spouštěč Jeníkovy revolty. Ta je namířena proti otci, ale záhy se rozrůstá na

revoltu vůči učitelům, starším, výše postaveným, silnějším, zkrátka proti autoritám obecně. Otec tak funguje jen jako prostý zástupce většího celku, vůči kterému se dospívající chlapec vyhraňuje. Profesori, morálka, náboženství, všechny tyto entity mají ve zmíněné skupině své místo. Přesto je zajímavé, že Jeník ve skutečnosti stejně skrytě vyhledává vzory, dalo by se říci otcovské vzory. Ano, Jeník otce jistě má, ten ale nesplňuje jeho představy o otcovských vlastnostech. Jeníkovi imponují lidé, kteří vynikají svou lidskostí. Zach i profesor Rumler takovými lidmi jsou. Neberou normy jako nezměnitelné dogma, před kterým je nutno se ohnout. Nenechají se ovlivnit autoritou jen z toho důvodu, že by jí měli být podřízeni. Nebojí se prosazovat si své. Tato svoboda, možnost prokřestit si vlastní cestu životem, je tím hlavním důvodem, proč Ratkin odmítá pevnou otcovskou ruku. Fyzická bolest a tresty rákoskou nejsou tím hlavním, jde spíše o nezáměr šlapat po cestičce vytyčené otcem. „Rozbíhá se takový chlapec, rozbíhá, na každém trnu kousek masa zanechá... Nu což o kousičky masa, ale i šat se potrhá a na to jsou staří přísní,” (ŠRÁMEK, 1976, s. 189) říká Zach a vystihuje tak metaforicky přesně tu cestu, která Ratkina mladšího láká a Ratkina staršího popouzí.

Starý Ratkin není plochou postavou, tvrdým tyranem. Je milujícím otcem, který byl vychován ve staré době a který zná jen staré způsoby. Věří, že rákoskou Jeníka vychová, že mu prokazuje dobrou službu. Nechce, aby z Jeníka vyrostl šibeničník či vandrák, kterým byl soudcův bratr. Možná podvědomě cítí, že v malém Janovi dřímají právě tyto toulavé boty, a chce je proto vymýtit zavčas.

Otec se v knize objeví třikrát, na počátku, zhruba v polovině a na konci. A jeho chování k Janovi je pokaždé jiné. Když za Janem přijede do města, aby se přesvědčil, co je pravdy na udavačském dopise, jakoby vrávorál mezi dvěma svými tvářemi. Na jednu stranu chce setrvat v roli tvrdého vychovatele, který musí jasně vymezit hranice synova života. Proto mu vadí,

že mladý Ratkin čte spisek, kde se říká, že boha není. „A není-li boha, zákonů není třeba a pořádku a mravnosti není třeba. Ani poslušnosti a úcty k rodičům netřeba.” (ŠRÁMEK, 1976, s. 216) Pro otce je setrvávání na starých ideálech nutností. O žádnou změnu nestojí. Zároveň si je ale vědom toho, že syn čte knihu ze zájmu, ví, že je dobrým a chytrým studentem, proto ukazuje i druhou tvář, tvář otce – kolegy, který začíná brát Jeníka jako sobě rovného. To je ten otec, po kterém Jeník touží. Ovšem Ratkin starší zatím neusoudí, že Jan je již dospělým člověkem, že již není chlapcem. „Hrej si na dospělého, v mých očích jím nejsi a nebudeš, dokud... dokud sám o sebe nedovedeš se starati, na živobytí si vydělat.” (ŠRÁMEK, 1976, s. 216) Jeho zaváhání po slově „dokud” napovídá, že sám si není úplně jist tím, kdy bude syna pokládat za rovnocenného partnera. A jeho neochota přistoupit na dialog způsobuje i Janovo odcizení. On se nehodlá podřídit žádné autoritě, natož té otcovské. Je čerstvě probuzeným dospělým, jen ostatní v něm stále vidí chlapce. Jeho první sexuální zážitek byl jakýmsi křestem dospělosti, i když ne v tom čistě sexuálním smyslu. Spíše jde o ztrátu nevinnosti a ztrátu iluzí.

V poslední kapitole k sobě otec se synem naleznou cestu. Jan mluví hlubokým hlasem, veze hezké vysvědčení, a přestože si zatím nevydělává na živobytí, je otci jasné, že má před sebou dospělého muže. Rázem jedná jako vyměněný. Směje se, vypráví košilaté vtipy, zve Jendu na pivo. Tato změna proběhla mimo přímou interakci syna a otce. Jejich odloučení umožnilo každému z nich žít paralelně svůj vlastní život, jít vlastní cestou. A najednou se setkali na rozcestí. Mohou dále putovat spolu, ale může jít i každý zvlášť. Důležité je to, že již nejsou dvěma protichůdci. Jan v sobě nemá hořkost, nechce otci vracet příkoří z dětství. Je také dospělým, je na stejné úrovni, jako je jeho otec. Větvička hozená „na tvůj hrob, Jene Ratkine, včerejší a pošetilý” (ŠRÁMEK, 1976, s. 330) symbolizuje chlapcovo uvědomělé dospění. Zároveň ale jakoby popírá všechn vzdor a revoltu, kterou má Jeník za sebou. Uznání vlastní pošetilsti podtrhává Jeníkovo dospění, které se rovná i

usmíření s otcem. Jako kdyby konflikt s autoritami byl rezervován jen pro mladé, včerejší a pošetilé. Jako kdyby dospělost rovnala se konformitě. Jako kdyby revolta byla bláznovstvím.

Tak si představ, že už asi vim, proč se dědeček tak urputně zbavoval všech věcí. Bude se stěhovat do domu s pečovatelskou službou.

Vážně? Vždyť o tom nechtěl ani slyšet, já vim, že se o tom nějak jednalo, ale pak to shodil ze stolu, protože je v Ostravě zvyklý, ne?

Jo, přesně tak to bylo. Ale teď asi upekli něco narychlo s Jiříkem. Volal mi, že se o víkendu stěhuje.

Teď o víkendu? Takhle rychle? A kam?

No někam k Benešovu, bude to mít blíž do Prahy. Jmenuje se to Jedlová.

Eště že ne Jedličkárna. Ha ha, no ale tak to je docela dobrý, ne?

Já ti nevím. Moc si ho neumím představit, jak se s těma svejma pevnejma rituálama a zvykama dokáže podřídít tamnímu režimu.

To je pravda, no. A kolik to stojí? Má na to peníze?

To zatím vůbec nevím. A bojím se ho na to zeptat, už slyším, jak mi říká, že mě zas zajímaj jenom peníze. Ale snad je to nějakýj nověj státní domov, tak by to nemělo bejt tak drahý. Těší se na to, že se o něj budou starat a že nebude muset jezdit pořád na převazy tý nohy.

Stejně tomu moc nerozumim, proč se najednou tak rychle rozhod. Vždycky to přece odmítal.

Viš, já mám takový podezření, že nejde o to, že by byl nablízku nám, ale že jde o to, aby byl nablízku tetě. Mám pocit, že nás prostě odstřih. V poslední době jsem to vždycky já, kdo mu volá. On se nikdy neozve. Když mu třeba říkám, že budu mít práci v Ostravě a zastavím se u něj, tak mi řekne, že to je fajn, že se to hodí, protože mu akorát došlo mlíko a budu mu ho moct koupit.

Aha.

Viš, eště sem přemejšlel o tom, jak vyhodil ty fotky a alba, jak mu to bylo

uplně jedno. I fotky babičky. A když jsem mu říkal, že ho teda klidně převezem do toho domu a pomůžem mu se stěhováním, tak mi řekl, že ne, že nepotřebuje, protože ho tam přece odstěhuje Vlasta.

Teta Vlasta? Dcera tety Jany? Proč by ho tam měla vozit proboha?

Prej už jsou spolu domluvený a Vlasta má větší auto. Já jsem Vlastě volal, a ona mi říkala, že se jí to teda vůbec nehodí, ale co že mohla dělat jinýho než to dědečkovi odsouhlasit. A velký auto samozřejmě nemá, takže si to dědeček buď vymyslel, nebo se splet. Prostě pořád mi z toho vychází, že dědeček už to vnímá tak, že teď má tetu Janu, a to je jeho nová rodina. Myslim, že se přestěhoval blíž hlavně kvůli tomu, aby za nim mohla jezdit teta.

Ty jo to snad ne, myslim, že to přeháníš.

Doufám. Uvidíme, jak se to celý nakonec vyvrbí. Přide mi to celý stěhování nějaký hrozně uspěchaný a mám takovej blbej pocit, že se něco posere.

Splývání otcovské autority s autoritou morální, náboženskou, patriarchální či jakoukoli jinou je společným rysem všech dosavadních děl v této práci. Ve Stříbrném větru je toto splývání vidět asi nejsilněji. Obecně platí, že vztah otce a syna je z otcovského pohledu intimní demonstrací širší reality – kontinuity. Kontinuity jeho světa, jeho sociokulturní dimenze, se světem syna. Otec cítí biologickou intuitivní touhu předat geny, ale tím jeho otcovské instinkty končí. Na rozdíl od matky není přírodou nucen k mateřské lásce, k vypiplávání potomka. Toto rozhodnutí je u muže vždy racionální. Janův otec chce mít syna poslušného a slušného. Proto volí tvrdé výchovné prostředky. Jeho mise končí v momentě, kdy Jan dospěje. Již není třeba jej usměrňovat. Pouto mezi otcem a synem trvá dál, ale již se změnil jeho naturel.

Janův pohled zespoda – skutečně musí vzhlížet k otcovské autoritě – je odlišný. Patrně chápe otcovu výchovnou snahu, ovšem mnohem silněji vnímá její limity. Nechce být usměrňován, nechce být omezován a někam tlačěn.

Proto je pro něj otec ve stejné skupině jako profesoři, náboženství a přehnaná morálka. Není naivním a vděčným Váňou, který děkuje za každou možnost být usměřňován a veden. Je spíše předchůdcem Sala Paradisa, nadšeným průzkumníkem, který si místo cestování a objevování míst zvolil prosté žití a objevování života jako takového. Jeho drogami jsou city a emoce, i on se na konci románu usadí a dojde ke svému způsobem smutnému dospění či vystřízlivění. A v obou případech lze hovořit o usmíření s otcem. V Salově případě jde o akceptaci jeho smrti a přijetí svého místa ve světě, v Janově případě je to de facto opačně – syn je přijat otcem jako plnohodnotný reprezentant společnosti. Je jím potvrzen fakt, který se Jan snaží dávat najevo již mnohem dříve. Ratkin naráží na problém jasně rozpoznatelného momentu uznání za otci rovného. Přestože se sám cítí jako dospělý, schopen vlastních samostatných rozhodnutí, je mu nezávislost okolním prostředím odmítána. Je cítit absence iniciačního rituálu, kdy by byl chlapec přijat mezi muže.

Takovýto jasně rozpoznatelný moment je západní kulturou zavrhnut jako něco, co patří do prostoru domorodých společenství, do předchozích stadií vývoje naší civilizace. Na prázdné místo po takovémto iniciačním obřadu se částečně vtěsnil jiný rituál, svatba. Ovšem to není maskulinní rituál, zde nejde o iniciaci v čistém smyslu slova. Způsob rozeznání chvíle, kdy syn přestává být plně podřízeným otcem, tak zůstává na individuálním posouzení dvojice otec a syn. Je logické, že většinou je to otec, který odmítá přiznat synovy nároky a který je tím finálním garantem iniciace. Syn pak často marně zápasí o své místo v dospělé společnosti, či spíše ve společnosti nezávislých. Jan Ratkin popsal přesně takový zápas.

Dopis, který nepotěší

Franz Kafka: Dopis otci

Otec malého Jeníka Ratkina by mohl jen závidět otci Franze Kafky. Ten ve svém *Dopise otci* vylíčil otce jako tyrana, který sice netrestal bitím, o to vynalézavější ale byl v teroru psychickém. Lze se domnívat, že *Dopis* je skutečně reálným, intimním vzhledem do skutečného soukromí Kafkovy rodiny. Nebyl koncipován jako literární dílo a dle poslední vůle měl být spálen, jako ostatně celá jeho pozůstalost. Přesto je pokládán za důležitou součást literárního kánonu a kafkologové jej vnímají jako interpretační klíč k jeho dílu.

Otec je vylíčen jako silný, rázný, dominantní člověk, fyziologicky naprostý opak křehkého a jemného Franze. Tato Kafkova měkkost zdá se být hlavním důvodem otcovy líčené nenávisti. Jde o rozpor mezi otcovým očekáváním a skutečností. Mladý Kafka nesplňuje otcovy představy, ten se proto podvědomě (?) mstí ironií, sžíravostí či programovým odporem.

Podobně jako u výše zmíněných děl je otcova autorita blízká autoritě boha. Co řekl, to platilo, děti měly pocit, že slyší „nebeský příkaz“ (KAFKA, 1996, s. 10). Otec vystupoval jako bůh, jako neomezený vládce s veškerou nespravedlností a nerovnováhou, která patří k nevyrovnanému rozdělení rolí. Kafka to demonstruje na příkladu stolování. I přes vzácné chvíle dobroty (které ovšem snad až extrémně citlivý Franz vnímá jako další rafinované akty nenávisti) je otec většinou programově naštván a využívá svého syna jako hromosvod svého hněvu. Mladý Kafka tímto psychickým terorem trpí daleko více, než kdyby byl bit rákoskou jako Jan Ratkin.

Kritickému čtenáři se může zdát, že Kafka až přehání, že spoustu věcí interpretuje v a priori negativním světle, nicméně jeho zaujatost je mírněna neustálým přesvědčováním, že otce nechce obviňovat ani mu cokoli vyčítat. Dojem otcovy přirozené tyranie posiluje i zmínka o tom, že Franzova sestra

Ottla sdílela stejný osud jako její bratr. Despotický otec nevidí rozdíl mezi dcerou a synem, naopak oba dva vnímá jako konspirátory, jako spiklence, kteří vždy něco kují za jeho zády. Na rozdíl od Ratkina nedojde s Franzovým dospěním k urovnání vztahů. Naopak, otec pokračuje ve své tyranii, psychicky křehkého a neurózou nakřáplého Franze dále týrá. Mladý Kafka sice zmiňuje, jak se cítil svobodný, když odmaturoval a dle svého mínění se zbavil vlivu otce, ovšem budoucí realita mu nedala za pravdu. Otec jej nepřestal shazovat ani ve chvíli, kdy Franz uvažoval o svatbě a manželství. Kafkův otec je horkým favoritem na anticenu pro nejhoršího otce století.

Důležitou otázkou je to, kdo je za popsáný stav vinen. Kafka několikrát opakuje, že vinu nechce přikládat ani otci, ani sobě. Ano, má z otce strach, ale tento stav je dle jeho mínění výsledkem neslučitelnosti povah, charakterů a osobností obou dvou, otce i syna. Jde o výslednici nerovného vztahu staršího, mocnějšího, zdravějšího muže a neurotického, rachitického, neduživého chlapce, který je extrémně citlivý a přemýšlí o věcech do až neuvěřitelných hloubek. Kafka by podle něj samotného tak jako tak vyrostl ve stejného člověka, nebylo k tomu potřeba destruktivního otcova vlivu, ovšem možná by zmíněné Kafkovy negativní vlastnosti nedosáhly takové intenzity.

Máš to tady hezký, sice malý, ale zase je dobrý, že jseš na pokoji sám. To jsi rád, vid'?

Jistě. A malé to není. Co víc potřebuju? Stačí postel, věci se dají dát na parapet.

Koupíme ti sem aspoň nějaký sklápěcí stůl z IKEA, ať si máš kam sednout. Co byste kupovali! Myslíš, že si tady budu sedat? Když mám postel? Zbytečně by to tu překáželo.

Dědečku, a co ostatní pacienti? Všichni jsou tu noví, měli jste nějaký seznamovací večírek? Byla Párty? Zakalili jste?

Prosímte, vždyť jsou to všechno staré báby. Ještě abych se s nima vybavoval.

To tak. Stačí mi, když přes dveře slyším, jak tady drbou. A budu tam sedět v nějaké společenské místnosti a budu mít strach, že si nestačím dojít na záchod?

Ale... tak to bys asi stačil, ne?

Tati, dyť na tom ještě nejsi tak špatně, dyť s tou nohou docela dobře chodíš.

Ha, dobře? Tos měl slyšet pana doktora, jak říkal, že se mu to nelíbí, a že se to asi bude řezat!

Řezat? Počkej, a kdy? Máš jít na nějakou kontrolu?

Moment, čůrat. Čůrat je teď důležité. Pozor, slezu z postele.

Tati, mně dědeček přijde nějak mimo. Nemáš pocit, že se chová divně?

Myslíš to, že automaticky nesouhlasí s čímkoliv, co řeknem? Nebo že se vyhýbá důležitějším tématům?

O to nejde, víš, že takovej byl vždycky, ale je nějakěj popletenej. Taky si myslím, že se rozhod, že bude ležák. Už skoro nikam nechodí, ty nohy ho musej strašně bolet.

No ty nohy má opravdu ošklivý. Zeptám se toho pana vedoucího tady, co s nim bude dál.

Asi ti přišla textovka, tati.

Napsal jsem včera Jiříkovi. Nevim, jestli mám správný číslo, ale řek jsem si, že už mě to prostě nebaví, bejt takhle v nejistotě.

Hezky, fakt? A cos mu napsal?

Smolil jsem to s mami a Nikem snad hodinu. Něco v tom smyslu, že s dědečkem to nevypadá dobře a že ho asi převezou do Říčán kvůli amputaci. A že bychom se třeba mohli sejít někde u pivka a probrat, co dál.

Tak proto si to nejdeš přečíst? Myslíš, že ti napsal on?

Možná. Bojím se, co mi napíše.

Tati, udělal jsi velký gesto. Ty přeci nejsi ten, kdo by se měl nějak doprošovat.

At' ti napíše cokoliv, jsem na tebe hrdej. Napsat mu bylo odvážný a třeba konečně prolomíš ledy.

Anebo zjistím, že jsou zamrzlý totálně.

No ale to už budeš vědět, že ne tvojí vinou. Ty jsi udělal pro konsolidaci vašich vztahů maximum, tak můžeš mít svědomí čistý.

Já vim, ale hrozně bych si přál, abychom se usmířili.

Tak už to neoddaluj a podívej se, co ti napsal!

Já se bojím.

Na. Přečti si to.

Fakt od Jiříka.

Co napsal?

O dedeckovi jiz vim, mluvil jsem s doktorem. Pokud mi něco chces, napis mi na email bla bla bla. O setkani nestojim.

Při čtení *Dopisu otci* se nelze ubránit dvěma základním pocitům. Jednak jde o to, že Kafka to asi opravdu neměl lehké, jeho otec z popisu vychází jako sobecký machistický magor bez špetky empatie a lásky. Druhým pocitem je ovšem úžas nad Kafkovou percepcí světa. Jako kdyby jej vnímal pouze prizmatem utrápeného, neduživého syna. V jeho dopise je tolik detailů, tolik vzpomínek, které jsou dopodrobna rozebrány, že má čtenář pocit, že si Kafka již od dětských let zakládal sešitek, kam si zapisoval příkoří způsobená otcem. Do poznámek poté přidával veškeré možné dedukce a domněnky, proč takto otec jedná. Výsledkem byl vždy rafinovaný útok na Franze, snaha podrýt jeho lidskost a sebedůvěru. Tolik kacířský pohled cynika.

Je nasnadě, že to, co zmiňuje Kafka jako zásadní příčinu tehdejšího stavu věcí, svým dopisem skutečně potvrzuje. Jde o myšlenku, že vztah otce a syna musí být oboustranný. Syn a otec jednoduše musejí fungovat jako společná jednotka. Jeden ovlivňuje druhého a druhý zase prvního. Reciprocita

je stěžejní. Problém otce Franze Kafky (i otce Jana Ratkina) tkví v neochotě připustit si tuto vzájemnost. Vnímají vztah otce a syna jako jednosměrný – otec poskytuje zajištění, bezpečí, usměrňuje nedospělce na správnou cestu života. Ten je povinen poslouchat a respektovat otcovskou autoritu. Toto pojetí vztahu otec a syn je patrně typické pro dobu do konce devatenáctého století. Šrámek i Kafka jsou schopni toto tradiční schéma vnímat a chápou jeho úskalí. Jako kdyby s dlouhým devatenáctým stoletím končil i do té doby neměnný status quo, který nahrával jasnému, pevnému rozdělení rolí otce a syna. Předávání sociokulturních norem zkrátka neprobíhalo bezbolestně. Proutek se musel ohýbat, dokud byl mladý. Stejný model tak byl udržován i v dospělosti někdejších synů, když se i tito stali otci. Ona výslednice, ideálně rovnoměrně vyrůstající z obou osobností, otce i syna, byla zásadně stočena směrem k otci. Byl to on, kdo o všem rozhodoval, kdo byl neomezeným vládcem, kdo byl bohem rodiny. Uvědomování si tohoto modelu je markantní právě v dílech Kafky i Šrámka. Kerouac se o čtyřicet let později snaží řešit otázku, co s prázdnotou po dominantním otci. Katajev ji ve stejné době vyplní službou vyššímu cíli a konzervativně zdůrazňuje důležitost poslušnosti a podřízení se autoritě, přesně podle potřeb propagandy. Americké dílo podtrhuje naopak individualismus. O dalších padesát let později je otec z role despoty přesunut na lavici obžalovaných. Hakl jej obviňuje za to, co neudělal, za pasivitu, Balabán pátrá po tom, zda jeho otec byl tím, za koho se vydával, či zda je jeho obraz lží. Co se tedy během jednoho století tak zásadně změnilo? Proč je obrazem současného otce otec nepřítomný? Vše patrně souvisí s úpadkem patriarchální společnosti, jejímž základním stavebním kamenem je právě vztah otec – syn a úcta k autoritě.

Italský psychoanalytik Luigi Zoja (2005) používá k demonstraci fenoménu chybějícího otce výrok jedné ze svých pacientek: „Dřívější otec byl tyran, ale byl to otec. Dnešní otec je kretén, který jen sedí u televize.” Zatímco otec byl dříve obviňován z toho, co udělal či řekl, jako v případě

Kafky, je dnešní otec obviňován z toho, co neudělal a neřekl. Klinický psycholog Adam Suchý potvrzuje kafkovský model i ze své zkušenosti: „Pokud jsem se v ordinaci setkal s mladým mužem, který vyrůstal na venkově a svého otce popisoval jako despota, bylo časté, že jej přivedly potíže klasického neurotického rázu, jako jsou fobie, panické ataky či jiné úzkostné poruchy (Freud by zaplesal). Muž mladšího věku z většího města oproti tomu svého otce často nepopisoval vůbec, protože ho buďto neznal, nebo jej nenáviděl. Svou výchovu popisoval jako rozvolněnou, s nepevnými či zcela chybějícími hranicemi.”¹ V souvislosti s rozpadem dřívějších dogmat, jako je slepá křesťanská víra, tradiční rodina, nadřazené postavení muže, pevná společenská hierarchie, ostrakizace minorit a podobně, dochází i k rozpadu pevného vztahu otec a syn. Moderní společnost se také ráda vzdává rituálů. Svatba je považována za přežitek, Vánoce jsou pro děti „to, jak dostanu hodně dárků” a smrt je přesunuta do nemocnic, protože tam není tolik vidět. „Ve starém Římě pater familias (čili hlava rodiny) symbolicky pozvedal dítě, což sloužilo k psychickému zrození syna i otce, tedy proměně dítěte v syna a muže v otce. Zároveň tím říkal, že toto dítě nejen zplodil, ale bude se o ně starat a za svou volbu přijímá plnou zodpovědnost. Byl to rituál se vším všudy a pro narozeného syna nebyl zdaleka posledním, protože i do světa dospělých mužů se mohl dostat jen prostřednictvím rituálů. Otcové a synové jsou dnes bez podobných rituálů neukotvení, opuštění a vydání napospas svým vlastním pudům.” (ZOJA, 2005, s. 221)

V dnešní tolerantní době, která si zakládá na boření starých neměnných pořádků, je složité rozlišit, kam až může volnomyšlenkářství zajít, aniž by poničilo základy kultury. V historii vždy docházelo k zásadním změnám vnímání dřívějších dogmat. Země přestala být placatá, ženy již nejsou upalovány, otroctví je ilegální, rasová segregace je oficiálně zakázána,

---

1 SUCHÝ, Adam, 2010. Muži močící v sedě. *Psychologie DNES*. 9, 20-24. ISSN 1212-9607

homosexuálové mohou být ve svazku manželském. Kde je ale ta mez, kde končí prostor tolerance a začíná oblast boření vlastních základů lidskosti a přirozenosti? Je svatba také přežitkem? Technicky je jen otázkou času, kdy budou moci ženy rodit děti bez mužské asistence. Čeká lidstvo budoucnost bez maskulinity? Podaří se vymýtit mužský archetyp válečníka? Skončí důležitost vztahu otce a syna? Anebo je to jeden z těch kruciálních prvků, které by měly zůstat nedotknutelnými?

Ahoj dědečku.

Ahoj tati.

Ale, no to je ale příjemné překvapení, ahoj kluci.

Počkej, Adami, já dědečka trochu zakryju. Tati, přikreju tě, jsi tady celej odhalenej jak Noe.

No bóže, copak si myslíš, že sestřičky to zajímá? Prosimtě, ty nezajímá nic! Jestli máš hlad, nemáš, těm je všechno jedno! Klidně by tě nechaly umřít hladem.

Ale tati, vždyť akorát odnášeli nádobí od oběda.

Bylo zelí. To se nedá jíst, to mě nadýmá. A ráno? Ráno bylo jabko s bramborou.

Jabko s bramborou?

Jo.

No a chtěl bys teda něco, tati? My jsme ti přivezli nějaký vody a banán.

Vody mi krade tady pán vedle. Ukaž, dej mi je tady do stolečku.

Tak jo. Tati, co to tady máš?

Nech to, to je moje, nech mi to!

Tati, to ti nemůžu nechat, vždyť je to úplně shnilý jabko.

Není shnilé, je ještě dobré, to mám schované na potom.

Je úplně hnědý. Jak dlouho si ho chceš eště schovávat?

Nech mi to, je to moje! Nech to a zavři to.

Dobře, tati, už je to zavřený. Tak nechceš donýst něco k jídlu? Je tu dole bufet.

Pizzu.

Pizzu? To nevim, jestli tady maj.

Copak ty nevíš, že pizzu si můžeš objednat? To zavoláš a oni ti ji přivezou kam chceš. Pizzu proščúto.

Tati, tady asi nebudou mít pizzu proščúto...

A proč by neměli? Musejí mít.

Dobře, dědečku, tak já vás tu nechám s tatim samotný a zkusim se podívat do města, jestli tu je nějaká pizzerie.

No, hned.

Prosim? Říkals, že bys chtěl eště něco?

Pizzu. Hned.

Aha... Dobře, tak já se někam skočim mrknout, chceš tam nějaký speciální přísady?

Jaké přísady? Snad proščúto je proščúto, to musí být všude stejné.

Někdě to třeba dělaj jinak. Takže žádný olivy navíc, nic?

Proščúto.

Dobře, budu chtít proščúto. Tati, budeš tady s dědečkem, vid'?

Tak tady se to nese, dědečku, pizza proščúto. Říčany jsou naštěstí malý a hned za rohem tu maj pizzu s sebou.

Jaké Říčany? Vždyť jsem v Karlovicích.

V Karlovicích? Co jsou Karlovice? Ne, nejsi. Jsi přece v Říčanech. Převezli tě sem a amputovali ti kousek nohy.

Ale co mě pletete, co bych dělal v Říčanech! Jsem v Karlovicích přece. A tohle není proščúto. Na proščútu nemají být kapie.

Ukaž, tak je dáme na stranu.

Ne, nech je tam, je to docela dobré.

Tak asi už půjdete, ne? Děkuju za návštěvu. A za pizzu.

Byla dobrá?

Ano. Děkuji. Pozdravujte Nika, Věrušku i Péťu.

Vyřídíme, tati. Věra i Nik tě taky moc pozdravujou, ale nemohli přijet.

A Péťa tě taky zdraví, dědečku. Máme velkou novinku, budeme se brát!

Chystáme svatbu, tak se koukej rychle uzdravit, ať jsi na ní fit.

Jo jo. Nechals mi tam ty jablíčka, Pavliku?

Nakrájel jsem ti čerstvý. Ty starý jsem vyhodil.

Tak ahoj.

Božská dvojice na cestě peklem

Cormac McCarthy: Cesta

Román amerického držitele Ceny Saula Bellowa za celoživotní přínos americké literatuře Cormaka McCarthyho *Cesta* upomíná svým názvem jak na stejnojmennou Londonovu bibli trampů, tak na Kerouakův kultovní kus *Na cestě*. Svým žánrem, obsahem i poselstvím se ale od obou zásadně liší. Snaží se definovat role otce a syna pro dobu, kdy si společnost láme hlavu nad tím, jaká vlastně tato role má být.

Dílo z roku 2006 sklidilo značně kladný kritický ohlas, bylo ověčeno Pulitzerovou cenou v kategorii fikce a dočkalo se hollywoodského zfilmování. I přes velkou mediální propagaci, která vyvrcholila výjimečným interview s autorem v neuvěřitelně vlivném pořadu Oprah Winfrey², se

---

2 WINFREY, O. Oprah's Exclusive Interview with Cormac McCarthy Video. In: *Oprah.com*. [online video] 1. 6. 2008 (cit. 12. 4. 2013). Dostupné z: <http://www.oprah.com/oprahsbookclub/Oprahs-Exclusive-Interview-with-Cormac-McCarthy-Video>

nejedná o mainstreamové oddechové čtení pro každého. *Cesta* je syrovým příběhem lásky, utrpení, krutosti a lidství. A jejím ústředním tématem je vztah otce a syna. Synu autora, Johnu Francisi McCarthymu, je celý román věnován. V několika vzácných rozhovorech McCarthy zmínil, že svého syna považuje za spoluautora *Cesty*, neboť většina dialogů mezi otcem a synem, oběma hrdiny románu, je často doslovný přepis skutečných rozhovorů, které autor vedl se svým synem, jemuž bylo v době vydání knihy osm let.³

Děj je zasazen do Ameriky neurčité budoucnosti po nespécifikované katastrofě. Čtenář může z náznaků jen vytušit, že by mohlo jít o nukleární válku. Ovšem konkrétní důvod apokalypsy není důležitý. Krajina plná popele, černoty a šedi, spálenišť, stále hořících polí a neustávajícího deště, kde slunce nikdo neviděl již roky, představuje absolutní nehostinnost a vytváří prostor příběhu, který, podobně jako v případě Katajevova *Syna pluku*, podtrhává důležitost vztahové linky otce a syna. Nadosobní vypravěč se nevyžívá v detailních popisech zničené krajiny, ovšem stručné, suché zmínky o padajícím popílku a hořící zemi jsou téměř všudypřítomné. Čtenáři je tak jasné, že putování touto krajinou je skutečná zkouška ohněm. Že tato cesta se od té Londonovy i Kerouakovy naprosto diametrálně liší. Lze-li chápat Kerouakovu cestu jako zdroj nových zkušeností a cestování kamkoli jako skutečný cíl cestování samého, pak je až zarážející, jak se v tomto vnímání paradoxně shoduje s McCarthyho cestou. Oba hlavní hrdinové totiž nevědí přesně, kam jdou, vědí jen, že se musí držet cesty. Na ní také prožívají spoustu dobrodružství. Ovšem ten hlavní rozdíl je, že tato dobrodružství rozhodují o přežití či smrti. Tato dobrodružství jsou popisem boje o život. Tato dobrodružství nechce žádný čtenář zažít. Cesta není předem neznámý, teprve za běhu se utvářející prostor, který skýtá nekonečné možnosti a kombinace. Cesta je zde jasně daná, jde o pozůstatek dálnice, která vede z

---

3 JURGENSEN, John. Hollywood' Favorite Cowboy. In: *Wall Street Journal*. [online] 20. 10. 2009 (cit. 12. 4. 2013). Dostupné z: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704576204574529703577274572.html>

jednoho pobřeží na druhé. S brutální neúprosností míří do nekonečné nejistoty a nabízí smrtelné nebezpečí na každém kroku.

Muž a chlapec tak putují za neznámým cílem. Nepojmenování hlavních postav, nejasná minulost, neznámý cíl, nepřátelská krajina, hemingwayovsky strohé věty, absence uvozovek – všechny tyto aspekty se podílejí na pocitu nadčasovosti celého příběhu, který (ač se zdánlivě maskuje jako postapokalyptické sci-fi) je ve skutečnosti mýtem. Veškeré prostředí i postavy, s nimiž muž i chlapec interagují, fungují jen jako vnější impulzy, které zvnějšku posouvají intimní vztah otce a syna. Ten je totiž tím stěžejním motivem celého románu. Jakkoli může být přitažlivé pátrat po příčinách katastrofy, pátrat po tom, proč muž se synem přežili, zatímco 99,9 % veškeré populace zemřelo, zůstávají palčivé otázky brzo na druhé koleji. Na té první se totiž vynořují mnohem silnější otazníky týkající se lásky, péče, morálky, lidství jako takového. Má smysl chovat se i několik let po katastrofě, kdy vládne zákon silnějšího, kdy dominantním citem je bezohledný instinkt přežít, kdy kanibalismus je přirozenou součástí života, v duchu staré doby? Má smysl dále rozeznávat dobro a zlo? Má smysl stát za morálními ideály? Muž je přesvědčen, že ano. A že je jeho povinností tento pohled na svět předat i chlapci – svému synovi.

Vztah muže a chlapce je tak naprostým vetřelcem v prostředí plném bezohlednosti. Otec je opatrovníkem, pečovatelem, který se ze všech sil snaží pro svého syna udržet dojem lepšího světa. To krásně ilustruje například to, že muž chlapci vypráví „staré příběhy o odvaze a statečnosti“ (McCARTHY, 2009, s. 42) a předává tak synovi ducha starého světa. Podobně jako u Katajeva je chlapec v nepřátelském prostředí (nyní to ovšem není válka ve vojenském slova smyslu) zasvěcován a veden nadřazeným, silnějším a zkušenějším mužem. Zatímco Váša svého biologického otce neměl, chlapec v *Cestě* má to štěstí, že jeho tutor je i jeho vlastním otcem. A byl-li výše popsán vztah kapitána Jenakijeva a Váni jako reciproční, kdy hošík poskytoval otcí

poslušnost, radost a lásku, je nutné zmínit stejnou reciprocitu i v případě muže a chlapce. Ovšem zde jde o reciprocitu mnohem silnější.

V pasáži, kdy oba poutníci potkají muže, do nějž uhodil blesk, je pro čtenáře jednoduché odhalit, proč se muž i chlapec dívají na nebohého s odlišnými myšlenkami.

„Můžeme mu pomoci? Tati?

Ne. Nemůžeme mu pomoci.

Chlapec jej nepřestával tahat za kabát. Tati?

Přestaň.

Můžeme mu pomoci, tati?

Ne. Nemůžeme mu pomoci. Nemůžeme pro něj udělat vůbec nic.

Šli dál. Chlapec plakal.” (McCARTHY, 2009, s. 53)

Citlivý chlapec by rád pomohl muži odsouzenému k záhubě, ale neví jak. V hloubi srdce jej nutká touha zachránit cizího muže, ale sám je moc malý a nezkušený, aby věděl co dělat. Muž má naopak jasno. Když vidí, v jakém stavu zasažený bleskem je, ihned si uvědomuje, že je odsouzen k záhubě. Neexistuje způsob, jak by mu mohli pomoci, aniž by ohrozili sami sebe. Sdílet s ním jídlo? Pomohlo by mu přežít jen o pár dní déle a sami by přišli o drahocennou surovinu. Chlapec dál naléhá, ale muž je neoblomný, a spáleného tak zanechají jeho osudu.

V této pasáži lze poprvé vyzorovat paradoxní míšení absolutní lásky a absolutní bezohlednosti v postavě otce. Miluje svého syna, položil by za něj život, ale také by kvůli němu byl schopen zabít jiného člověka. Naprostá láska k synovi se vlivem prostředí nutně musela transformovat i k ochranné bezohlednosti, jakkoli kontradičně toto spojení zní. V krutém světě jsou to kruté, ale jasné počty. Pokus o záchranu zasaženého rovnal by se ohrožení sebe a zejména syna. Výsledek je tudíž jasný, spálený muž musí zůstat nepovšimnut. Morální dilema se nekoná, muž nemá sebemenší výčitky. Ví, že se rozhodl správně. Chlapec, vychovaný příběhy odvahy a spravedlnosti, tuto

dimenzi otcových myšlenek nedokáže či nechce pochopit. Je tichým následovníkem, který projevuje svůj občasný nesouhlas, ovšem vždy je odkázán na otcovo finální rozhodnutí.

Podobný průběh má jejich setkání s cizím malým chlapcem, kterého zahlédne mužův syn. Chlapec nikdy žádné jiné dítě neviděl a muž mu nevěří, že nyní skutečně viděl jiného hochu.

„Co to děláš? sykl muž. Co to děláš?

Je tam malý kluk, tati. Je tam malý kluk.

Není tam žádný malý kluk. Co to děláš?

Ale je. Viděl jsem ho.

Řekl jsem ti, abys zůstal ukrytý. Řekl jsem ti to jasně, ne? Ted' musíme jít.

Pojď.

Chtěl jsem ho jen vidět, tati. Chtěl jsem ho jen vidět.

Muž jej vzal v podpaždí a vedl jej zpět přes dvorek. Chlapec stále plakal a ohlížel se. No tak, řekl muž. Musíme jít.

Chci ho vidět, tati.

Nikdo tam není. Copak chceš zemřít? Chceš opravdu zemřít?

Klidně, řekl chlapec vzlykavě. Je mi to jedno.

Muž se zastavil. Zastavil se, dřep si a objal jej. Omlouvám se, řekl. Neříkej to. Tohle nesmíš nikdy říkat.” (McCARTHY, 2009, s. 89)

Opatrovnické rysy mužova chování již znatelněji narážejí na chlapcovu citlivost a soucit. Zatímco muž je zocelen až k sobeckosti a bezohlednosti, aniž by samozřejmě byť jen o kousíček slevil ze své lásky k synovi, je chlapec stále křehký, empatický a toužící pomáhat ostatním. Tam, kde otec cítí číhající nebezpečí, vidí syn možnost pomoci, možnost zachovat se solidárně, uplatnit hodnoty, ve kterých jej otec vychovává. Rád by převedl teorii v praxi. Ovšem otcovo ochránářství mu v tom vždy zamezí.

Výše zmíněná podobnost *Cesty* a *Syna pluku* nemá odlišnější aspekt než vnitřní pochyby a morální výčitky dětského hrdiny. Když Váňa tiskne

spoušť děla a střílí projektil do prchajících Němců, cítí zadostiučinění a radost. Vypořádává se se zástupci nepřítele. Se záporáky v černobílém konfliktu. Jejich lidství je upozaděno, představují jednotlivce zastupující říši zla. Chlapec z *Cesty* naopak nepřestává pochybovat a hledat v každém dobro. Vnímá na prvním místě právě toto lidství, cítí sounáležitost s ostatními, kteří také musí trpět v příšerném prostředí. Když se otec preventivně vyhýbá jakémukoli kontaktu s kýmkoli cizím, dělá to z lásky k synovi. A je to láska syna k ostatním, která způsobuje, že při tom syn trpí. A je to láska k otci, která mu nedovolí se mu jakkoli vzepřít.

Snad nejsilnější moment, kdy na sebe tato rozdílná pojetí lásky – lásky pevně koncentrované na jednoho tvora a lásky křehce všeobjímající – narazí, je scéna, kdy muž v sebeobraně zastřelí cizince, který vyhrožuje chlapci smrtí a drží jej s nožem pod krkem. Dlouhé hodiny poté chlapec mlčí jako zařezaný a odmítá s mužem komunikovat. Mlčení se muži podaří prolomit až po několika dnech.

„Musíš se mnou mluvit.

Tak jo.

Chtěl jsi vědět, jak vypadají zloduší. Teď to víš. Může se to stát znovu. Mým úkolem je postarat se o tebe. Byl jsem pro to vyvolen bohem. Zabiju kohokoli, kdo na tebe vztáhne ruku. Rozumíš tomu?

Ano

Seděl tiše, zachumlaný do deky. Po chvíli vzhlédl. Jsme pořád ještě ti hodní? zeptal se.

Ano, nejsme zloduší. Jsme pořád ti hodní.

A vždycky budeme.

A vždycky budeme.

Dobře.” (McCARTHY, 2009, s. 81)

I přes jednoznačné ohrožení života a jasnou mužovu sebeobranu chlapec pochybuje o tom, zda bylo nutné zloducha zabít. V průběhu celého

románu je pro něj stěžejním vědomím toho, že on a jeho otec jsou ti hodní. Že nesou pochodeň. (Jde o úplně jiný typ plamene, než je svatý oheň, který má podle Zacha ze Stříbrného větru v sobě každý lepší chlapec.) Je to vědomí, které je živené otcem. Mužovým záměrem je předat tuto pochodeň synovi. Co přesně symbolizuje tato pochodeň, toto světlo v širé krajině temnoty? Síla McCarthyho díla tkví i v tom, že nechává tento symbol otevřený domněnkám. Jde o víru v boha? O morální hodnoty? O příběhy starého světa? O dobro jako takové? Nebo snad o samotný vztah otce a syna? Čtenářova touha dostat konkrétní odpověď zůstává neukojena (a chápání pochodně se patrně liší i u obou postav samotných), ovšem významnou náповědou se může jevit fakt, že celým dílem se vine přesvědčení, že vztah otce a syna je tím zásadním formantem světa. Je dokonce silnější než vztah matka – syn. V raritních vzpomínkových pasážích knihy lze zjistit, že chlapcova matka, přestože katastrofu samotnou přežila, se rozhodla pro sebevraždu. Smutek ze ztráty všeho, strach z budoucnosti a přesvědčení o nevyhnutelnosti smrti ji dovedly k tomu, že se zabila. A kdyby jí v tom muž nezabránil, zabila by i chlapce. Muž se rozhodl žít. Přestože všichni jeho přátelé zemřeli, přestože jeho žena zemřela, přestože zemřelo vše z jeho světa. Ale byl tu ještě jeho syn. Odlesk jeho samého, jeho krev. Mužovou povinností bylo postarat se o svého syna, bez ohledu na to, že sám občas také přemýšlel o sebevraždě. Rozhodl se bojovat.

To, že se McCarthy rozhodl postavit otcovskou lásku nad lásku mateřskou, je hodně odvážné. Je to ale zároveň rozhodnutí, které perfektně zapadá do apokalyptického prostředí jeho románu. V čase vlků není místo pro něžnou, pečující, rozmazlující mateřskou lásku. Čas vlků, čas války, to je i čas pro rozhodnou a pevnou otcovskou péči. Pochodeň musí být nesena mužem, pochodeň v rukách žen uhasíná. Archetyp opatrujícího válečníka je opět zrozen z krve a popela.

Pochodeň ale musí být také nesena rukou vedenou odhodlanou vírou.

Muž několikrát zmíní, že byl vybrán bohem, aby se staral o svého syna. Ale jak on sám chápe tohoto boha? Je to křesťanský bůh? Je to vyšší moc, něco nad námi? V rozhovoru s Elym se tématu božství několikrát dotknou. Ely prohlásí, že v boha nevěří, neboť tam, kde nepřežijí lidé, nemohou přežít ani bozi. Muž zmíní z křesťanského hlediska kacířskou myšlenku, že bohem je sám chlapec. Není to jediný moment, kdy muž demonstruje svérázné pojetí víry. Hned na počátku románu tvrdí, že „Pokud on (chlapec) není slovem božím, pak bůh nikdy nepromluvil.” (McCARTHY, 2009, s. 3) V jiné části bohu spílá a ptá se jej, zda má vůbec srdce. Mužovo osobní chápání boha má mnohem blíže ke konceptu naděje. Tak jako bůh dává naději a smysl života, tak dává muži naději a smysl života chlapec. Proto jeho ztotožnění s bohem. V tomto jsou *Cesta* a *Syn pluku* antagonní. Je-li v dětském románu nějaké místo pro boha, pak je okupováno otcovskou autoritou. V americkém díle je to naopak syn, který je ztotožněn s bohem. Zatímco božství v sovětském pojetí se pojí více s poslušností, autoritou, respektem, božství mccarthyovského střihu znamená naději. Jakoby v Rusku měl silnější tradici přísný starozákonní bůh, zatímco na Západě laskavý bůh Nového zákona. A stejně jako tyto dvě tváře splývají v křesťanského boha, splývají i v obraz otce. Přísného i laskavého, limitujícího i milujícího. Takový je jak muž v *Cestě*, tak Jenakijev v *Synu pluku*. Jen východiska mají odlišná.

McCarthy obrací na hlavu doposud jednotvárnou shodu autorů nad rovnítkem mezi božskou autoritou a autoritou otcovskou. Jeho pohledem je to naopak syn, kdo je v otcových očích bohem. Pro tohoto boha žije, pro tohoto boha by obětoval všechno. Je smyslem otcova života. V *Cestě* tak spolu putují dva bozi. Každý ví o tom druhém, že je bůh, ale žádný z nich si to neuvědomuje sám o sobě. Když bůh – otec zemře, bůh – syn je zoufalý. Neví, zda proběhlo nanebevzetí, je si ovšem jistý, že ke vzkříšení nedojde. Jeho svět se jeví jako skončený.

Adami, volali mi z nemocnice. Dědeček umřel.

Ale ne. Kdy? A jak?

Dneska ráno. Klidně, ve spánku.

Ach jo, pojd' sem. Obejmi mě. Nebreč.

Dyť ty taky brečíš.

V závěrečném odstavci *Cesty* se chlapec ptá ženy, která se ho po smrti muže ujala, zda nevdá, že místo toho, aby se modlil k bohu, raději promlouvá se svým zesnulým otcem. Ten mu totiž na rozdíl od boha odpovídá. Žena odpoví, že je to v pořádku, neboť „dech boží již od pradávna prostupuje z muže na muže.” (McCARTHY, 2009, s. 306) Mohlo by se zdát, že román končí vágním poselstvím, že víra v boha je tím, co člověka vždy spasí. Jenže tak to není. Bohem je myšlena naděje, pozitivní víra obecně, nejde o institucionalizovanou církevní víru. Bohem je myšleno to, co muž stačil svému synovi předat, bohem je i ona pochodeň hořící uvnitř, v chlapcově srdci.

Co je vlastně důležité ve světě, který je totálně osekán nejen o výdobytky naší moderní civilizace, ale i o základní nutnosti k přežití? Co představuje onu dřev, onen základ lidskosti, který by měl zůstat neměnný bez ohledu na to, co se stane s vnějším světem? Je to nakonec jen tato naděje, tento bůh? Ano, ale i ta je pouze součástí pochodně. Tato pochodeň hoří díky tomu, že ji sdílejí dva lidé. Otec a syn. Jeden bez druhého by nebyli nic. Otec by bez syna ztratil důvod žít, syn by byl bez otce odsouzen k záhubě. Avšak jejich symbióza se netýká jen přežití těchto dvou jedinců, ale tvoří zásadní prvek přežití světa lidskosti jako takového. Když muž dopadne záporáka, který je připravil o všechny věci, drakonicky jej také o vše oloupí a odešle nahého pryč. Chlapec otce soucitně prosí o smilování nad zlodějem.

„A co tedy mám udělat?

Jen mu pomoz, tati, jen mu pomoz.

Muž se podíval zpět na cestu.

Byl jen hladový, tati. Teď určitě zemře.

Stejně by umřel.

Má hrozný strach, tati.

Muž si dřepł a podíval se na něj. Já mam strach, rozumíš? Já mám hrozný strach.

Chlapec neodpověděl. Jen seděl se sklopenou hlavou a vzlykal.

Ty nejsi ten, kdo se musí o všechno starat.

Chlapec něco odpověděl, ale muž mu nerozuměl.

Cože? zeptal se.

Chlapec vzhlédl svým vlhkým, zarmouceným obličejem k otci. Ale ano, jsem. To já se přece o vše starám.” (McCARTHY, 2009, s. 277)

Muž se stará o chlapcovo přežití, zatímco chlapec se stará o to, aby oba zůstali těmi hodnými. Aby zůstali na cestě lidskosti. Oba se vzájemně potřebují, fungují dohromady jako symbiotická jednotka. Jako pár nesoucí pochodeň. Vztah otce a syna je tím základním kamenem lidské společnosti, na němž stojí vše ostatní.

Ahoj, lásko, byl jsem u našich. Musim ti něco říct. Dědeček –

Počkej, počkej, já mám taky novinku! Tak já první, jo? Celej den se těším, až ti to řeknu, málem jsem ti to i zavolala, ale nakonec jsem to vydržela, protože jsem tě u toho chtěla vidět. Myslim, že tě rozveselim. Budeš táta!

Doslov

Snažil jsem se napsat netradiční diplomovou práci, která by kombinovala prvky eseje s prvky prózy, aniž by tyto šly proti sobě. Mým cílem nebylo zodpovědět otázku, co je to synovství a jak se projevuje. Je zřejmé, že na takto položenou otázku objektivní odpověď neexistuje. Je pouze možné zamyslet se nad tím, jak je téma synovství chápáno předními českými či světovými autory. Jak se liší jejich pojetí, v čem se naopak shodují. Rozhodl jsem se nelimitovat se jen českou, či jen světovou scénou, a zvolil jsem taková díla, která měla či mají potenciál ovlivnit široké masy čtenářů a která se zabývají tématem synovství. Zúžil jsem výběr ale časově, a sice na díla dvacátého a jednadvacátého století. Domnívám se, že neexistuje jiná éra, během které by došlo k tak razantní změně vnímání rolí otce a syna. Snažil jsem se také, aby vztah otec a syn byl nazírán synovským prizmatem. Aby to byl pohled syna, který je čtenáři předkládán. Z tohoto hlediska je jediným nečistě synovským literárním kusem *Cesta* Cormaka McCarthyho, kde se mísí hledisko syna s hlediskem otce. Její přínos k tématu synovství se mi ovšem zdál natolik silný, že jsem se rozhodl román do eseje i tak zařadit. *Stříbrný vítr*, *Na cestě* a svým způsobem i *Pravidla směšného chování* představují generační výpověď své doby, jež byla vztahem k otci zásadně ovlivněna. *Syn pluku* zastupuje jednak dětskou literaturu, jednak literaturu propagandistickou a výchovnou. *Zeptej se táty* je současnou českou literaturou pro takzvaného náročného čtenáře, *Dopis otci* představuje intimní vhled do vztahu otec a syn, který je co možná nejvíce oproštěn od spisovatelského vkladu, zároveň je ale spisovatelem psán, a nabízí tak vzácnou příležitost, kdy má čtenář pocit, že až voyeursky nakukuje do soukromí literáta a syna v jedné osobě. *Cesta* je knihou současnosti, která je čtena širokými masami, ovšem hlavně podněcuje k přemýšlení a pracuje se základními otázkami lidství a synovství.

Esej je prolnta prozaickými úseky, které vstupují do interakce s příslušnými esejistickými oddíly. Tyto úseky jsou jasně rozpoznatelné i při zběžném pohledu, jsou totiž psány kurzívou. Ta jednoznačně odděluje obě roviny, aniž by byla nutná další subdivize do kapitol, podnadpisů a podobně. Snažil jsem se esej nefragmentarizovat, ale kreativně doplnit. Téma synovství je tak zpracováno ve dvou rovinách. Tato dualita je v diplomové práci symbolická a podtrhuje důležitost dvou stran vztahu otec – syn.

Jazyk prózy je jistě osobitý. Jde o nespisovnou češtinu, která navíc není členěna uvozovkami. Většinou se jedná o dialog, někdy o rozhovor tří osob. Je to jednak z důvodu posílení pocitu autentičnosti, jednak z úcty vůči inspiračním zdrojům diplomové práce. Tyto zdroje byly v prvopočátku dvě knihy, které jsem z celkového literárního hlediska porovnával v ročníkové práci, *Zeptej se táty* a *Pravidla směšného chování*. *Táta* je specifický absencí uvozovek a nejasným přechodem pásma vypravěče a pásma postav. *Pravidla* jsou zase typická svým důrazem na dialogičnost a téměř fonetickou přesnost přepisu promluv postav. Syntéza těchto dvou přístupů by snad mohla vypadat nějak podobně, jako jsem se o to pokusil na stránkách této práce. Stylisticky se také blíží dalšímu silnému inspiračnímu zdroji, *Cestě*, jejíž autor je, podobně jako Balabán, pověstný tím, že je nad takové věci, jako jsou například uvozovky, povznesen.

Druhým výše zmíněným důvodem takovéto stylistické podoby prózy je snaha o zesílení autentičnosti. Nerušený dialog podle mého názoru vtahuje čtenáře přímo do situace a nenabízí mu nic zprostředkovaně. Je jen na něm, jak pochopí konání jednotlivých postav. Eliminuje vnější charakteristiku a upíná pozornost dovnitř, na vnitřní dynamiku postav. Určitá nejasnost v začátcích prozaických pasáží ohledně toho, kdo je kdo, čtenáře aktivizuje a věřím, že v tak malém počtu postav (celkem čtyři, ovšem v drtivé většině příběhu vystupují jen tři – otec, syn a vnuk) jej nemá šanci odradit nejasností či tím, že by se ztrácel.

Autenticita i vlastně celá prozaická část obecně naznačuje, že tato práce skutečně nehledá objektivní odpovědi. Nebylo to jejím cílem. Je intimním hledáním, reflexí osobních zkušeností, subjektivním pátráním. Otázky, které mohou při četbě vyvstat, se týkají momentu překlopení vztahu otec a syn. Kdy může syn pochybovat o konání svého otce? Má vůbec někdy právo zasahovat do jeho života? A je oprávněn pochybovat o jeho příčetnosti? Prozaická rovina práce se pokouší nahlédnout hlouběji, dále, než kam se odváží zajít rovina esejistická, analytická. Nedělá si ambice na definitivní rozřešení tématu synovství v literatuře. Snaží se jen v této oblasti využít dostupných prostředků k individuálnímu vhledu do jednoho ze zásadních témat literatury a civilizace vůbec.

Seznam použité literatury

BALABÁN, Jan. *Zeptej se táty*. 1. vydání. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-379-1

HAKL, Emil. *Pravidla směšného chování*. 1. vydání. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0262-8

KATAJEV, Valentin. *Syn pluku*. 6. vydání. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1956.

HULÁK, Jaroslav. *Doslov* in: KATAJEV, Valentin. *Syn pluku*. 6. vydání. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1956

McCARTHY, Cormac. *The Road*. London: Picador, 2009. ISBN 978-0-330-46846-6

citované pasáže přeložil do češtiny Adam Raška

ŠRÁMEK, Fráňa. *Stříbrný vítr*. 16. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1976. Edice Slunovrat.

KAFKA, Franz. *Dopis otci a jiné částečné povídky*. Praha: Akropolis, 1996. ISBN 80-85770-33-4

KEROUAC, Jack. *Na cestě*. 5. vydání. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-72037-19-6

JEDLIČKA, Josef. *České typy a jiné eseje*. 1. vydání. Praha: Plus, 2009. ISBN 978-80-00-02324-3

ŠOLOCHOV, Michail. *Osud člověka*. 1. souborné vydání. Praha: Lidové nakladatelství, 1984

ZOJA, Luigi. *Soumrak otců*. 1. vydání. Praha: Prostor, 2005. ISBN 80-7260-145-8

WINFREY, O. Oprah's Exclusive Interview with Cormac McCarthy Video. In: *Oprah.com*. [online video] 1. 6. 2008 (cit. 12. 4. 2013). Dostupné z :<http://www.oprah.com/oprahsbookclub/Oprahs-Exclusive-Interview-with-Cormac-McCarthy-Video>

JURGENSEN, John. Hollywood' Favorite Cowboy. In: *Wall Street Journal*. [online] 20. 10. 2009 (cit. 12. 4. 2013). Dostupné z: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704576204574529703577274572.html>

SUCHÝ, Adam, 2010. Muži močící v sedě. *Psychologie DNES*. **9**, 20-24. ISSN 1212-9607

Bible [online], [cit. 13.4.2011], dostupné z <http://www.biblenet.cz/>

PINK FLOYD, 1988, *The Wall* [zvukový záznam na LP] Zagreb: Jugoton

Resumé diplomové práce.

Diplomová práce se zaměřuje na stěžejní díla české i světové literatury dvacátého a jednadvacátého století, která se zabírají tématem synovství. Postupně je v samostatných oddílech analyzováno pojetí synovství u Jana Balabána v *Zeptej se táty* a v *Pravidlech směšného chování* Emila Hakla, dále jsou zastoupeny tituly *Syn pluku* Valentina Katajeva, *Na cestě* Jacka Kerouaka, *Stříbrný vítr* Fráni Šrámka, *Dopis otci* Franze Kafky a *Cesta* Cormaka McCarthyho. Jsou zmíněna specifika a odlišnosti i styčné body týkající se motivu synovství.

Je pozorována souvislost mezi synovstvím, autoritou a bohem, také změna v chápání vztahu otce a syna, která nastala v průběhu dvacátého století. Autor se pokouší nastínit otázky, které souvisejí se synovstvím a které by si lidstvo v současnosti mělo klást. Není ale jeho ambicí na ně s určitostí jasně odpovědět.

Esej je prolnta s autobiografickou prózou, která v zajímavých souvislostech doplňuje analytickou část diplomové práce. Oba žánry se podílejí na celkové syntéze, která nabízí možnost netradičního zamyšlení se nad tématem synovství. To je totiž klíčovým motivem i v prozaické části. Hlavní postava, autor diplomové práce, je konfrontován se svým vztahem k otci a zejména pak se vztahem svého otce k jeho otci. Výsledný literární útvar je tak rozkročen mezi esejí a prózou a pozoruje téma synovství z nezvyklé osobní perspektivy.

Výsledkem není objektivní analýza zodpovídající zásadní otázky, nýbrž subjektivní vhled do problematiky a intimní svědectví synovského dilematu.

English Resume of the Diploma Thesis

This Diploma Thesis analyzes crucial works of the Czech and global literary art of the 20th and the 21st century. Jan Balabán's *Zeptej se táty* (*Ask the Daddy*), Emil Hakl's *Pravidla směšného chování* (*Etiquette of Ridiculousness*), *Son of the Regiment* by Valentin Katajev, Kerouac's *On the Road*, *Stříbrný vítr* (*Silver Wind*) by Fráňa Šrámek, *Letter to His Father* by Franz Kafka and *The Road* by Cormac McCarthy are all analyzed in terms of theme of sonhood. Similarities and differences are both covered.

Relation of sonhood, authority and god is crucial, as well as the change of the whole concept of father – son relationship which occurred in the 20th century. The author of the thesis tries to postulate questions concerning sonhood, which in his opinion should the mankind be asking. Yet it is not his ambition to offer resolute and firm answers.

The essay is entwined with an autobiographic prose which completes the analytical part in a refreshing way. Both genres contribute to the final outcome, which is a synthesis offering the possibility of grasping theme of sonhood from a brand new perspective, as sonhood is also the main motif of the prosaic part. Main character, the author of the diploma thesis, is dealing with his relationship to his father, and more importantly his father's relationship to his father, i. e. grandfather of the author. The final literary work stands wide between essay and prose, being a synthesis of the both, and offering unique, personal vantage point.

The result does not represent an objective analysis, but a subjective point of view into theme of sonhood as well as intimate witness of son's dilemma.

Klíčová slova

Syn, otec, autorita, bůh.

Son, father, authority, god.

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta
M.D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce
Evidenční list

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis